

GYILKOSSÁG A CLUB KÁVÉHÁZBAN

**AZ ÉBREDŐ MAGYAROK EGYESÜLETE
MILICISTÁINAK VÉRES AKCIÓJA, 1920.**

**SZERKESZTETTE:
KÁNTÁS BALÁZS**

A forrásokot sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt írta
és az életrajzi adattárat összeállította:
Kántás Balázs

A forráskiadvány a
HORTHY-KORSZAK TÖRTÉNETÉNEK
KUTATÁSÁÉRT TÁRSASÁG
támogatásával és társkiadásában meg.

A szerkesztő szakmai tanácsaiért, illetve a közölt iratokra
való figyelemfelhívásért köszönettel tartozik
Zinner Tibornak.

ISBN 978-615-6250-11-7

HORTHY-KORSZAK TÖRTÉNETÉNEK
KUTATÁSÁÉRT TÁRSASÁG

MAGYAR ELEKTRONIKUS KÖNYVTÁR
BUDAPEST, 2021.

TARTALOM

GYILKOSSÁG A CLUB KÁVÉHÁZBAN. AZ
ÉBREDŐ MAGYAROK EGYESÜLETE
FIATAL MILICISTÁINAK VÉRES AKCIÓJA,
1920. JÚLIUS 27.....4

FORRÁSOK.....61

TANULMÁNYBAN ÉS A FORRÁSOKBAN
ELŐFORDULÓ FONTOSABB TÖRTÉNELMI
SZEMÉLYEK ÉLETRAJZI ADATTÁRA.....88

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS
IRODALOM.....105

Gyilkosság a Club Kávéházban

Az Ébredő Magyarok Egyesülete fiatal milicistáinak véres akciója, 1920. július 27.

Bevezetés

Radikális jobboldali paramilitarizmus az 1920-as évek első éveinek Magyarországon

Az első világháború elvesztése után, a trianoni békediktátum 1920. június 4-ei aláírásával Magyarország korábbi területének és lakosságának majdnem kétharmadát veszítette el, és körülbelül 3,3 millió magyar anyanyelvű ember rekedt az országhatárokon kívül. Noha a Magyar Királyság ezeréves történelme során végig multinacionális állam volt, és az elcsatolt területeken élők többsége nem volt magyar nemzetiségű, a békeszerződés során az országhatárok megvonása egyáltalán nem követte a nyelvi és etnikai határokat. Számos esetben egységes tömbben élő magyar lakosságú területek is a szomszédos államokhoz kerültek. Az államhatáron kívül rekedt magyarok a szomszédos országok többségében semmiféle kisebbségi jogokkal nem rendelkeztek, aki pedig tehette (elsősorban az erdélyi magyarok), optánsként, többnyire teljesen elszegényedve költözött át a megcsonkított anyaország területére. Az első világháborút, forradalmakat és polgárháborút, végül jelentős területi veszteségeket és ezek nyomán hatalmas gazdasági és szociális krízist elszenvedő Magyarország kormányzatának és társadalmának érthető

módon tehát a trianoni békediktátum revíziója lett az egyik vezéreszméje.¹

A Horthy-korszak első éveiben ebből kifolyólag Magyarországon sem volt hiány irredenta eszmeiségű, radikális jobboldali szervezetekből és ezekhez köthető félkatonai (paramilitáris) alakulatokból. Az első világháború vége utáni időszakban működő radikális jobboldali, fegyveres paramilitáris alakulatok működését a maguk komplexitásában megítélésünk szerint leginkább konkrét példák, mikrotörténelmi esettanulmányok útján érthetjük meg, melyek mely minden bizonnyal rámutatnak a Horthy-korszak korai időszakának kialakulófélben lévő állama és a radikális jobboldali, fegyveres félkatonai alakulatok bonyolult viszonyának bizonyos összefüggéseire. Komplex volt ez a viszonyrendszer már csak azért is, mert e milíciák jó része formálisan állami szervként működött, vagy legalábbis akként definiálta magát.

A paramilitarizmust, paramilitáris tevékenységet és szervezeteket, melyek az első világháború utáni években különböző intenzitással Európa szinte minden államában jelen voltak, a téma nemzetközi szakirodalmában többnyire úgy szokta definiálni, mint olyan katonai vagy kvázi-katonai szervezeteket és cselekményeket, amelyek kiegészítették a

---

¹ Bővebben lásd: ROMSICS Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Budapest, Helikon Kiadó, 2015.; ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017.; ROMSICS Ignác, *A nagy háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak*, Helikon Kiadó, Budapest, 2018.; ZEIDLER Miklós, *A revíziós gondolat*, Pozsony, Kalligram, 2009.

konvencionális katonai alakulatok működését, vagy egyenesen azok helyébe léptek.² Erre némely esetben az állam kereteinek átmeneti vagy akár tartós felbomlása adott lehetőséget, más esetekben az állam maga használta fel az ilyen alakulatokat, megint másutt a félkatonai formációk a fennálló állam ellenében léptek fel.³

A paramilitarizmus, a félkatonai jellegű, fegyveres szabadcsapatok működése tehát az első világháború után jórészt a vesztes államokban, így Magyarországon is természetes jelenség volt, gyakorlóit pedig elsődlegesen továbbra is aktív/az állam kereteinek felbomlása miatt bizonytalan jogállású katonák vagy katonaviselt férfiak, esetleg egyéb fegyveres testületek tagjai voltak. Az ilyen jellegű formációk természetes módon szorosan összefonódtak az új magyar állammal, kormánnyal, illetve a vesztes államokat sújtó fegyverkezési korlátozások következtében igen korlátozott keretek között működő – részben egykori paramilitáris és irreguláris alakulatokból, szabadcsapatokból újrászerveződő – hadsereggel is. A tanácsköztársaság összeomlása után az Antanthatalmak segítségével berendezkedő jobboldali kormányzat még hosszú ideig csak nagy nehézségek árán tudott úrrá lenni az országban uralkodó szinte anarchisztikus állapotokon. Noha a kormánypárti politikusok elsősorban egy

---

² Robert GERWARTH–John HORNE, *Paramilitarizmus az első világháború után*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erők Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 13–32, 13–14.

³ GERWARTH–HORNE, i. m. 14.

újabb baloldali hatalomátvételi kísérlettől is félték, a rend helyreállítását erősen akadályozták egyes, a jobboldalhoz kötődő félkatonai-katonai csoportok, formálisan többnyire a Nemzeti Hadsereg állományába tartozó, gyakorlatilag azonban tényleges állami kontrol nélkül tevékenykedő, önszerveződő katonai alakulatok, milíciák is, amelyeknek tagjai többek között a kommunisták, vagy legalábbis annak vélt személyek elleni politikai bosszúhadjáratuk közben súlyos, köztörvényes bűncselekményeket is elkövettek. A különböző jobboldali milíciák, karhatalmi alakulatok, nemzetvédelmi osztagok a fehérterrornak nevezett jobboldali paramilitáris erőszakhullám,⁴ illetve Horthy Miklós, a Nemzeti Hadsereg fővezérének 1920. március 1-jei kormányzójává választása után egyébként formálisan a kormány jóváhagyásával különböző szervezeti keretek között egészen 1923–1924-ig azért működtek segédrendőri karhatalmi formációkként, hogy a tanácsköztársaság összeomlása után elejét vegyék a munkásmozgalmi szervezkedéseknek és egy esetleges újabb kommunista hatalomátvételi kísérletnek Magyarországon. Emellett az újjá szerveződő hadsereg természetesen a vesztes államokat sújtó súlyos fegyverkezési korlátozások kijátszására is igyekezett felhasználni őket, saját kiegészítő alakulataiként tekintett rájuk, már csak annál is inkább, mert a parancsnokok között

---

⁴ A közkeletűeb fehérterrornak nevezett magyarországi, polgárháborús paramilitáris erőszakhullám történetéről és társadalmi aspektusairól lásd a legfrissebb szakirodalomból Bodó Béla monográfiáját: BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019.

sok volt a tényleges állományú katonatiszt, ugyanakkor viszonyuk a fennálló kormánnyal végig meglehetősen feszült és ellentmondásos volt.

Mivel levéltári forrás tanúskodik róla, hogy a Kettőskereszt Vérszövetség⁵ nevű, sajátos keretek között működő, titkos irreguláris katonai alakulat 1919-ben a szegedi ellenforradalmi kormány honvédelmi vezetésének

---

⁵ A Kettőskereszt Vérszövetség 1919-ben, a szegedi ellenkormány különítményes tisztjei által alapított katonai titkos társaság és irreguláris katonai alakulat, mely szoros átfedésben működött az Ébredő Magyarok Egyesületével és Magyar Országos Véderő Egylettel. Vezetője Siménfalvy Tihamér ezredes volt, vezetőségi tagjai között találjuk többek között Prónay Pált, Héjjas Ivánt vagy Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököket is. Tagjai részt vettek a nyugat-magyarországi felkelésben is. Működéséről források hiányában keveset lehet tudni, de az 1920-as években a kormánnyal jó személyes kapcsolatot ápoló főtiszt vezetőinek köszönhetően jelentős politikai befolyással rendelkezett, illetve nagy létszámú, a hadsereg kiegészítő alakulatainak szánt önkéntes paramilitáris egység felett diszponált. Tagjai elsődlegesen a baloldali és liberális mozgalmak belföldi megfigyelésével, illetve a kisantant államok elleni irredenta diverziós és hírszerzési tevékenységgel foglalkoztak. Némi leegyszerűsítéssel az önálló magyar katonai titkosszolgálatok elődszervének is tekinthető. Vö. ZADRAVECZ István, *Páter Zadraveczt titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967.; PRÓNAY Pál, *A határban a halál kaszája. Fejezetek Prónay Pál naplójából*, forráskiad. PAMLÉNYI Ervin–SZABÓ Ágnes, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963.; SHVOY Kálmán, *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1920–1945*, forráskiad. PERNEKI Mihály Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983. A szervezet működéséről lásd bővebben: *Árnyékhadserg? Válogatott dokumentumok a Kettőskereszt Vérszövetség katonai titkos társaság 1920-as évekbeli működéséről*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Hungarovox Kiadó, 2020. <http://real.mtak.hu/106528/>

kezdeményezésére jött létre, mint az egyes jobboldali milíciák egységes katonai irányítás alá vonására szolgáló, afféle paramilitáris csúcsszerv, elsősorban Berzeviczy Béla vezérkari főnök és Siménfalvy Tihamér ezredes, (később, 1926-tól tábornok) irányítása alatt, ezért igen alapos okunk van feltételezni, hogy a különböző, súlyos atrocitásokat elkövető milicisták, irreguláris katonák igen jelentős része ennek a szervezetnek is tagja volt.⁶ Az alakulat tagjai egyébként az ellenforradalom kezdetétől fogva végeztek antikommunista belső reakcióelhárító, illetve később a szomszédos kisantant államok elleni, irredenta célú hírszerző és diverziós tevékenységet.⁷ Horthy Miklós és a Nemzeti Hadsereg Budapestre történő bevonulásakor csak a fővárosban és környékén körülbelül ötven, (!) első világháborús katonákból álló, bizonytalan jogállású fegyveres alakulat működött, ilyenek voltak többek között az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME),⁸ a korszak befolyásos

---

⁶ HU-BFL-VII-5-c-16191/1923. Márffy József és társai büntetőpere – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve, gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter vallomása, 1924. november 29.

⁷ KOVÁCS Tamás, *Az ellenforradalmi rendszer politikai rendszetének genezise, 1919–1921*, Múltunk, 2009/2, 64–92.

⁸ Az Ébredő Magyarok Egyesülete az első világháború és a forradalmak utáni Magyarország legbefolyásosabb nacionalista társadalmi egyesülete volt, mely az 1920-as évek elején saját segédrendőri milíciákat, karhatalmi alakulatokat tartott fenn, és határozottan befolyásolta a pártpolitikát is. Tagjai számos hírhedt, antiszemita és irredenta indítatású bűncselekményt, kisebb-nagyobb terrorcselekményt követtek el. Alapítói és vezetőségi tagjai között számos politikust és befolyásos katonatisztet találunk, pl. Prónay Pált, Héjjas Ivánt, vagy Gömbös Gyula későbbi

radikális jobboldali, egyre inkább pártszerűen viselkedő társadalmi szervezetének nemzetvédelmi osztályai, az egyesület félkatonai szárnya. Gyakorlatilag állami jóváhagyással, de szinte állami kontrol nélkül működtek ezek mellett a Héjjas Iván főhadnagy, Prónay Pál alezredes vagy Ostenburg-Morawek Gyula őrnagy által irányított tiszti különítmények (Héjjas és Prónay egyébként az ÉME vezetőségi tagjai is voltak, így különítményeik és az egyesület félkatonai alakulatai között is jelentős átfedések figyelhetők meg.) Létezett továbbá a polgári csendőrtartalék nevű karhatalmi alakulat, illetve a közvetve belügyminiszter irányítása alatt álló Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete,⁹

---

miniszterelnökök. Működése csúcspontján tagsága több százezresre volt tehető, elnökei az 1920-as évek elején Szmracsányi György, Eckhardt Tibor és Buday Dezső nemzetgyűlési képviselők voltak. Jelentősége 1923 után, a kormánypártból kiváló Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt (Fajvédő Párt) megjelenésével fokozatosan, majd komolyan az 1930-as években létrejövő, részben az egyesület tagjaiból szerveződő, nyugati mintájú magyar fasiszta és nemzetiszocialista pártok megalakulásával csökkent. Az ÉME a különböző radikális jobboldali politikai pártok mellett ezzel együtt egészen 1945-ig működött. Az egyesület töredékesen fennmaradt iratanyaga a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található: HU-MNL-OL-P 2249-7. sorozat. Ébredő Magyarok Egyesülete. Történetének első éveiről lásd: ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.; valamint: ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november – 1920. március közötti történetéhez*, Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1978/1, 251–284.

⁹ Az Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete 1919 augusztusában alapított, polgári segédrendőri és titkosszolgálati szervezet volt,

mint rendszerhű civilekből szervezett politikai elhárító szerv, akiknek feladata a kommunistagyanús egyének megfigyelése volt – tagjai polgári foglalkozásuk űzése mellett fegyvert viseltek, fegyverhasználati joguk pedig bizonyos körülmények között azonos volt a rendőrségével. Mindezen felül ideiglenes jelleggel volt saját létesítményi, üzembiztonsági rendőrsége a vasútnak és a postának (vasúti és postás karhatalom),¹⁰ illetve a hadsereg egyetemi hallgatókból is szervezett kiegészítő karhatalmi, általános rendőri feladatokat ellátó alakulatokat (egyetemi karhatalmi zászlóaljak).¹¹

---

melynek a tanácsköztársaság bukása után elsődleges feladata a kommunista szervezkedések figyelése és az esetleges munkássztrájkok letörése volt. A belügyminisztérium irányítása alá tartozott, polgári ruhás, fegyvert viselő, segédrendőri munkájuk mellett polgári foglalkozásukat is tovább űző tagjainak jogosítványai nagyjából a rendőrség jogosítványainak feleltek meg. Az ÁBM 1922 októberében formálisan beolvadt a Nemzeti Munkavédelem szervezetébe, de egy ideig még igyekezett megőrizni önállóságát. Vö. *Jegyzőkönyv az ÁBM és a NMV együttműködésére vonatkozó megállapodásról*, 1922. október 2. Közli: *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, forráskiad. KARSAI Elek–NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, 187–188.

¹⁰ Bővebben lásd: SUBA János, *Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920*, Rendvédelem-történeti Füzetek 2008/18, 131–142.; illetve: SUBA János, *Polgárőrség szervezése 1919–1921*, Rendvédelem-történeti Füzetek, 2018/56, 131–144.

¹¹ A többnyire radikális jobboldali egyetemi hallgatókból álló egyetemi karhatalmi zászlóaljakból alakult ki később többek között a Turul Szövetség, a Horthy-korszak legnagyobb radikális jobboldali felsőoktatási diákszervezete. Lásd: KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012.

Működött továbbá egy egészen 1921-ig egy polgári személyekkel szemben is rendőri jogosítványokkal rendelkező – a tiszti különítményekkel egyébként ugyancsak szoros átfedésben lévő – katonai nyomozóhatóság, a Honvédelmi Minisztérium úgynevezett T-osztálya is, tehát az a furcsa helyzet állt elő, hogy a rendőrség, a csendőrség és egyéb kisegítő karhatalmi alakulatok mellett voltaképpen a hadseregnek is volt egy önálló rendvédelmi apparátusa, elsősorban politikai rendészeti feladatokat ellátó rendőrsége. Ez a zavaros, rendvédelmi célú fegyveres testületekben igen gazdag, bár mindezért rendvédelem-történeti szempontból mindenképpen érdekes időszak és a viszonylag gyenge kormányzati hatalom természetesen lehetőséget adott önjelölt, többnyire persze katonaviselt civilek számára is, hogy különböző irreguláris katonai alakulatokhoz csatlakozzanak, és egyúttal hatósági jogosítványokkal ruházzák fel saját magukat. Míg a tanácsköztársaság összeomlását követő időszakban Horthy és politikai köre még támaszkodott ezekre az alakulatokra a jobboldali kormányzat hatalmának megszilárdítása érdekében, addig a fővezér államfővé történő megválasztása után a kontroll nélkül működő szabadcsapatok tevékenysége már kifejezetten súlyos károkat okozott az élet normalizálására és az ország konszolidálására törekvő politikusoknak.¹² Némelyik

---

¹² A Nemzeti Hadsereg tiszti különítményeiről a frissebb szakirodalmából lásd bővebben: KOVÁCS Tamás, *A Nemzeti Hadsereg és a tiszti különítmények*, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészeti-történeti Tanulmányok* 2., szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona–TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 151–172.

katonai alakulat tevékenysége már lassan kifejezetten az ellen az államrend ellen irányult, amelynek helyreállítását és megvédését a működése eredetileg célozta volna.¹³

A kormányzat csak korlátozottan tudta ellenőrizni a nemrégiben felbomlott Monarchia hatalmas hadseregétől leszerelt katonákat tömörítő alakulatok állományviszonyait, ennek köszönhetően a Nemzeti Hadsereg számos csapat-teste is irreguláris és/vagy paramilitáris keretek között, a szigorú katonai fegyelmet, munkakultúrát és a meghatározott alá-fölérendeltségi viszonyokat nélkülözve működött. Ebből kifolyólag sokszor egy-egy befolyásos, a kormányzóval vagy az aktuális honvédelmi miniszterrel is jó személyes kapcsolatot ápoló különítményparancsnok, többek között Héjjas Iván, Prónay Pál, Ostenburg-Morawek Gyula vagy Jankovich-Bésán Endre szava is elégséges lehetett ahhoz, hogy az adott alakulatba beálló személy a számára a parancsnok által kiosztott, korábbi katonai szolgálatából „magával hozott”, esetleg ad absurdum önkényesen önmagának adományozott rendfokozattal rendelkező katonának számítsa. Ekkoriban lényegben minden a különböző paramilitáris parancsnokok döntésén és befolyásán múlt.¹⁴ Így volt ez még akkor is, ha utólag bizonyos súlyos bűncselekményeket elkövető, a rendőrség vagy a csendőrség által

---

¹³ Vö. ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989, passim.

¹⁴ BARTHA Ákos, *Az utolsó csepp a pohárban. Soltra József rendőr meggyilkolása*, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok* 2., szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona–TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 28–44, 29.

büntetőeljárás alá vont fegyveresekről a katonai hatóságok, jórészt a Nemzeti Hadsereg becsületét mentendő, igyekeztek megállapítani, hogy miért is nem számítanak tényleges katonai személyeknek, és büntetőügyüket így a polgári bíróságok hatáskörébe utalták. (Ebben feltehetőleg jelentős szerepe volt Csáky Károly tábornoknak, aki 1923-tól 1929-ig a honvédelmi miniszteri pozíciót is betöltötte.) Az a meglehetősen abszurd helyzet állt tehát elő, hogy egyenruhát viselő, elméletileg rendőri munkát végző katonák hatósági intézkedést színlelve követték el a legsúlyosabb büntetteket, a rendvédelmi és a bűnözői szerep pedig időnként szó szerint felcserélődött.

1920 során a Horthy Miklós kormányzóval és Teleki Pál miniszterelnökkel egyre elégedetlenebb radikális jobboldal két fronton is támadást indított a kiépülő politikai rendszer ellen. A korszak legnagyobb radikális jobboldali tömegszervezete, a már említett Ébredő Magyarok Egyesülete különböző akciókkal (pl. lakásfoglalások, sztrájkok szervezése, illetve intenzív politikai kampány) növelte a kormányzatra gyakorolt nyomást, miközben a szorosan hozzá kötődő félkatonai egységek főként Budapesten rendezkedtek be. Ezek a fosztogató, embereket váltságdíjért elrabló, éjjelente az utcákon garázdálkodó fegyveresek jelentették a korai magyarországi szélsőjobboldali mozgalom félkatonai szárnyát, és mentalitásuk, tevékenységük, egész működésük igen hasonló volt az ugyanebben az időszakban

Németországban és Ausztriában működő *Freikorps*¹⁵ és *Heimwehr*¹⁶ típusú, főként ugyancsak első világháborús veteránokból álló szabadcsapatok működéséhez. E felfegyverzett alakulatok kihasználták a háborús és polgárháborús összeomlásból éppen csak kilábalni készülő, fiatal független magyar állam gyengeségét, és a kis létszámú, gyenge professzionális állami fegyveres szervekhez képest kifejezetten ütőképes egységeknek számítottak. Arról nem is beszélve, hogy az igen zavaros jogi-társadalmi helyzetben – mint már említettük, a kérészéletű kommunista kormányzat bukása után a rend helyreállításának jelszava alatt egy ideig a katonai hatóságoknak is volt intézkedési jogkörük a polgári személyekkel szemben – párhuzamos rendvédelmi apparátust építettek ki, és törvénytelen cselekményeiket a legtöbbször hatósági intézkedés látszatát keltve, annak álcája alatt követték el az állampolgárok ellen.¹⁷ Noha a miniszterelnök 4710/1920. ME számú, 1920. június 12-én kelt rendelete egyértelműen kimondta, hogy az összes katonai alakulat (az ún. védelmi szervezeteket és különítményeket, tehát az irreguláris keretek között működő katonai egységeket is beleértve) és ezek nyomozóinak

---

¹⁵ A német Freikorps szabadcsapatok korabeli történetéről lásd bővebben: Nigel H. JONES, *Hitler's Heralds. The Story of the Freikorps, 1918–1923*, Dorset, Barns and Noble, 1995.

¹⁶ Az ausztriai radikális jobboldali paramilitáris Heimwehr-mozgalom történetéről, valamint magyar kapcsolatairól lásd bővebben: KERÉKES Lajos, *Olaszország, Magyarország és az osztrák Heimwehr-mozgalom*, Történelmi Szemle, 1961/2, 199–216.

¹⁷ ZINNER, i. m. 66.

működése polgári személyekkel szemben megszüntetendő, a nyomozó alakulatokat pedig a katonai igazságügyi szervezetbe kell beolvasztani,¹⁸ a de facto helyzet egy ideig még nem sokat változott. Nagy létszámuk, fegyverzetük, illetve a hadsereg főtisztjeivel való jó személyes kapcsolataik miatt a különböző különítményekkel való konfrontációt a budapesti államrendőrség állománya is lehetőleg igyekezett elkerülni. Ugyanakkor a Horthy körül csoportosuló, elsősorban Bethlen István és Teleki Pál nevével fémjelezhető, konzervatív jobboldal úgy vélte – a korszak számos későbbi, főként katonai körökhöz köthető, olykor képtelen, utólag már-már nevetségesnek tűnő puccstervén végigtekintve nem minden alap nélkül –, hogy a radikális jobboldal lassanként a Héjjas és Prónay körül szerveződő fegyveres alakulatok révén esetleg hatalomváltást akar kieszközölni...¹⁹

---

¹⁸ A m. kir. kormánynak 1920. évi 4.710. M. E. számú rendelete a katonai hatóságok és közegek, illetőleg katonai nyomozók polgári személyekkel szemben való eljárásának megszüntetéséről, illetőleg korlátozásáról, 1920. június 12., Magyarországi Rendeletek Tára, 1920, 233–235.

¹⁹ Erre utal többek között Kauderer Ágoston őrmester Soltra József rendőr meggyilkolásának ügyében tett vallomása is. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 14.

Az Ébredő Magyarok Egyesülete és a hozzá kötődő félkatonai alakulatok szerepe a fehérterrorban

Mint azt fentebb már kifejtettük, az Ébredő Magyarok Egyesülete egy volt a történelmi Magyarország összeomlásakor alakult számos, önmagát hazafiasként definiáló, erősen nacionalista társadalmi egyesület közül, és az 1920-as években a legbefolyásosabb ilyen szervezetek közé tartozott. Mellette jelentős nacionalista szervezetek voltak még a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE),²⁰ illetve az Etelközi Szövetség (EX)²¹ nevű, a politikai, katonai és közigazgatási elit tagjait tömörítő titkos társaság, a nacionalista egyesületek tagsága és vezetősége között pedig igen jelentős személyi átfedések figyelhetők meg.²² E szervezetek – főként az ÉME és a MOVE, valamint az EX (fél)katonai

---

²⁰ A Magyar Országos Véderő Egylet 1918. november 15-én, félkatonai-ellenforradalmi egyesületként alakult, és fokozatosan vált a Horthy-korszak a rendszer egyik legnagyobb tömegbázisú szervezetévé, tagsága nagy részét katonatisztek adták. Egyik alapítója Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök volt. Az egyesület töredékesen fennmaradt iratanyaga kutatható a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában: HU-MNL-OL-P 1360. Történetéről korszerűbb feldolgozás híján lásd: DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

²¹ Az Etelközi Szövetség történetéről összefoglaló tanulmányt írt többek között Fodor Miklós Zoltán. Vö. FODOR Miklós Zoltán, *Az Etelközi Szövetség története*, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 2007/XXXI, 118–156. Mindazonáltal Fodor összefoglaló tanulmánya is szórványos forrásbázison és a témában eddig megjelent szekunder szakirodalmon alapul, így megállapításai vállaltan igen nagyrészt feltételezések.

²² PAKSA Rudolf, *A magyar szélsőjobboldal története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 49–59.

szárnyaként működő Kettőskereszt Vérszövetség (KKV vagy KKVSz) – jórészt leszerelt és aktív katonákból álló paramilitáris, illetve rendvédelmi szolgálatot ellátó karhatalmi alakulatokat működtettek 1919 és 1923 között, tagjaik pedig 1919–1920 során jócskán kivették részüket a fehérterrorból is. Az ÉME alapításának pontos dátuma nem ismert, de valamikor az 1918-as év végére tehető. A kezdetektől fogva antiszemita, bűnbakképző, történelmi traumákból, sérelmekből táplálkozó politikai szemlélet jellemezte, mely a zsidóságot hibáztatta Magyarország megoldatlan társadalmi konfliktusaiért és az első világháborúért is.²³ Alapítói között neves közéleti személyiségeket és katonatiszteket találunk, mint például Bárdossy Ernő MÁV-titkárt és újságíró, Ilosvay Gusztáv államtitkárt, Mádl J. Géza újságíró, Fodor Gyula OTI-titkárt, Sármezey Endre MÁV-igazgatót, de olyan frontról hazatért, később, a fehérterror idején elkövetett atrocitásaik nyomán ismertté vált, radikális jobboldali eszméket valló katonatiszteket is, mint Héjjas Iván, Raád Árpád, Francia Kiss Mihály vagy Prónay Pál.²⁴

A radikális jobboldali szervezet már az első világháború befejezése előtt igen nagy politikai aktivitást fejtett ki, és nem volt ez másként a tanácsköztársaság 133 napja alatt sem. Az ÉME vezetősége 1919. március 21-én, egy választmányi ülésen értesült a kommunista hatalomátvételtől, és ezek után – illegálisan működve – aktívan részt vett

---

²³ ZINNER Tibor, *Az ébredő fénykora*, 13–15.

²⁴ ZINNER, i. m. 16.

az antibolsevista ellenforradalmi cselekményekben, embereket toborzott és fegyverzett fel az jobboldali ellenforradalmi erők számára. A tanácskormány bukását és a Magyarország román megszállását követő időszakban folytatta határozott politikai tevékenységét, és utcai plakátok elhelyezésével valóságos propagandaháborút vívott. Az egyesület tagjait ilyenkor igen gyakran zaklatták a románokkal együttműködő, átmeneti és megkérdőjelezhető legitimitással bíró magyar kormány hatóságai is.²⁵

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlásával rengeteg volt katona és közszerződési alkalmazott deklaszálódott, ez a társadalmi helyzet pedig jelentős tömegbázist teremtett a radikális jobboldali egyesület számára. 1919-ben felmerült az ÉME politikai párttá szervezésének gondolata is, azonban az egyesület vezetése végül úgy döntött, hogy „minden politikától mentesen, csak társadalmi téren küzdenek tovább.”²⁶ 1919. augusztus 14-én az ÉME küldöttségét Horthy Miklós, ekkor még a Nemzeti Hadsereg fővezéréként maga fogadta Siófokon.²⁷ Horthy 1919. november 16-ai Budapestre történő bevonulása után az ÉME a fővárosban kiterjedt antiszemita propagandát kezdett folytatni, és a zsidók jogait komolyan korlátozó törvények elfogadását követelte.²⁸ Egyik lapjában, az Ébredő Magyarországon az egyesület saját 830 000 ezer fős tagságára utalt, azt a benyomást keltve, hogy a lakosság jelentős részének a

---

²⁵ ZINNER, i. m. 32–33.

²⁶ ZINNER, i. m. 34.

²⁷ ZINNER, i. m. 35.

²⁸ PAKSA, i. m. 57–59.

támogatását élvezi.²⁹ A tagság létszáma persze túlzó és megbízhatatlan adat, ám azt mindenképp ki kell emelnünk, hogy az egyesület ebben az időszakban valóban jelentős társadalmi bázissal rendelkezett és a háború utáni politikai helyzet egyik alakítója volt, tagjainak valós száma pedig így is több százezres nagyságrendűre tehető.³⁰

Az ÉME 1919. november 30-án tartotta budapesti nagygyűlését, ahol dr. Zákány Gyula alelnök a zsidókérdésről adott elő, melynek nyomán újabb antiszemita, a zsidók jogait súlyosan korlátozó intézkedések bevezetését kérvényező határozatot juttattak el az – államfői hatalmat ekkor még csak de facto gyakorló – Horthy Miklóshoz, mint a Nemzeti Hadsereg fővezéréhez.³¹ A nagygyűlést több ezres tömegtüntetések követték, de mindennapossá váltak az utcai összetűzések, spontán zsidóverések is a fővárosban és

---

²⁹ ZINNER, i. m. 37.

³⁰ A titkos és féltitkos antiszemita, radikális jobboldali szervezetekről, politikai befolyásukról és már a kezdet kezdetén, 1919–1920 körül megjelenő zsidóellenes jogszabály-tervezeteikről kiváló összefoglalót nyújt korszak-monográfiájában Ungváry Krisztián is. Az antiszemita társaságok közül az Ébredő Magyarok Egyesületét, a Magyar Országos Véderő Egyletet, az Etelközi Szövetséget és a Kettőskereszt Vérszövetséget emeli ki, melyeknek alapítói és tagsága között egyébként jelentős átfedések voltak. A Kettőskereszt Vérszövetség tagjai elsősorban volt és aktív állományú katonák voltak, forrásbázisa viszont a mai napig meglehetősen szórványos és feltáratlan. Vö. UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012, 97–100.

³¹ ZINNER, i. m. 45.

vidéken egyaránt. Zinner Tibor, az egyesület monográfusa is felhívja rá a figyelmet, hogy az ÉME társadalmi bázisa ebben az időszakban meglehetősen széles és heterogén volt, a tagok között ugyanúgy megtalálhatók voltak az első világháborút megjárt veterán katonák, mint az úri osztály hazafias eszméket valló tagjai, de a kispolgárság és a háború nyomán mérhetetlen szegénységben élő, vidéki agrárproletariátus képviselői is.³² A háborús szegénység és bizonytalanság az egész társadalmat radikalizálta, a politikai szélsőségek megjelenése és a társadalom erőszakossá válása tehát ebben az időszakban szinte törvényszerű folyamat volt.

Szmrecsányi Györgyöt, az ÉME első országos elnökét ugyanazon a napon választották meg, mint Horthy Miklós kormányzót, 1920. március 1-jén. A Horthy antiszemitizmusát nem támogató Huszár Károly miniszterelnök ugyanezen a napon mondott le, a március 15-én megalakult Simonyi-Semadam Sándor vezette kormányból pedig kimaradtak a liberális politikusok. A kormányváltást az ÉME vezetősége örömmel fogadta, a román csapatok kivonulásában pedig ugyancsak a politikai élet feletti egyre nagyobb befolyás megszerzésének lehetőségét látta. Az ÉME gyakorlatilag a stabilizálódó, erősen jobboldali Horthy-kormányzat lojális ellenzékévé vált, az államfőség kérdésében pedig szabad királyválasztó álláspontra helyezkedett. 1920 tavaszán az ÉME – Eckhardt Tibor későbbi ÉME-elnök, Gömbös Gyula MOVE-elnök és későbbi miniszterelnök, illetve Prónay Pál alezredes képviseletével –

---

³² ZINNER, i. m. 53.

már a külföldi, elsősorban osztrák és német (bajor) szélsőjobboldali pártokkal, szervezetekkel is kereste az esetleges nemzetközi antibolsevista együttműködés lehetőségét.³³

Mint már említettük, az ÉME más nacionalista szervezetekhez hasonlóan ebben az időben a kormány jóváhagyásával fegyveres segédrendőri alakulatokat tartott fenn egy esetleges újabb kommunista hatalomátvételi kísérlet megakadályozása céljából. Az egyre hangosabb és egyre nagyobb társadalmi feszültségeket generáló antiszemita propaganda, az egyre több erőszakos cselekmény hatására, valamint a konszolidációs törekvések okán Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter 1920. április 4-én javasolta az ÉME felosztatását.³⁴ A kormány azonban az instabil politikai helyzet miatt többszöri próbálkozás után sem merte felosztatni a szervezetet.³⁵ Ebben az időben csalt az ÉME budapesti központja körülbelül 300 000 főt tömöríthetett, és az egyesületnek volt még országszerte 98 – félig-meddig önállóan működő – fiókegylete is.³⁶ A trianoni békediktátum 1920. június 4-ei aláírása csak tovább fokozta az országban a feszültségeket, az antiszemitizmus mellett pedig az

---

³³ ZINNER, i. m. 60–61.

³⁴ A földművelésügyi miniszter ezt követően az 1920. május 13-ai minisztertanácsi ülésen is annak adott hangot, hogy főként vidéken egyre kontrollálhatatlanabb az ébredők által alkalmazott erőszak. HU-MNL-OL-K 27-1920. 05. 13/5. napirendi pont – Az Ébredő Magyarok Egyesülete magatartása elleni panasz.

³⁵ ZINNER, i. m. 66–67.

³⁶ ZINNER, i. m. 69.

irredentizmus, a történelmi Magyar Királyság területi revíziója lett a vezető eszme, ezzel összefüggésben az ÉME számos tagja, köztük sok leszerelt vagy még akkor is aktív állományú katona – habár a monarchia és annak reguláris hadseregének felbomlása miatt az állományviszonyokat és jogosultságokat is igen nehéz volt nyomon követni – jelentős szerepet játszott a fehérterrorban. Az erőszakos atrocitások, önkényes politikai gyilkosságok mögött számos konkrét esetben felsejlik Héjjas Iván és Prónay Pál paramilitáris vezetők neve.³⁷

1920. szeptember 19-én az egyesület újabb országos nagygyűlést tartott, melyen 25 pontos „ébredő programot” ismertettek, melyet aztán Szmracsányi György magának Teleki Pál miniszterelnöknek is átnyújtott, hangsúlyozva az ÉME hatalmi tényező mivoltát. Ez lényegében egy kiáltvány volt az ország teljes zsidótlanítására, zsidóellenes kulturális és gazdasági követelésekkel, ám egyúttal szociálpolitikai javaslatokat is tartalmazott, és miként arra Zinner Tibor is felhívja a figyelmet, e követelések a magyar szélsőjobboldali

---

³⁷ Serfőző Lajos is felhívja rá a figyelmet, hogy például az Erzsébetvárosi Demokrata Kör elleni merénylet mögött is jó eséllyel Prónay Pál és/vagy Héjjas Iván állhattak annak közvetett vagy közvetlen értelmi szerzőiként. Vö. SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60, 30.; SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a róluk folytatott parlamenti viták 1922–1924-ben*, Párttörténeti Közlemények, 1976/3, 69–113.

radikalizmus egyik első szellemi és gyakorlati megnyilatkozásának tekinthetők.³⁸

A kormányzat igyekezett ugyan a radikális szélső-jobboldalt valamilyen módon pacifikálni és visszafogni, ám annak széles társadalmi bázisa okán nem volt könnyű dolga. A helyzetet nehezítette továbbá, hogy az Ébredő Magyarok Egyesületével szimpatizáló személyek ekkora már beépültek a belügyminisztérium, a honvédelmi minisztérium és több korabeli fegyveres testület tagjai közé is, ezért az állami alkalmazottak között is igen jelentős volt a mozgalom támogatottsága. A felosztatás helyett így a kormány leginkább belülről igyekezett az ÉME-t bomlasztani, vagy legalábbis konszolidálni, és különböző politikai manipulációk és alkuk révén a vezetői székekbe próbált valamivel mérsékeltebb személyeket juttatni...³⁹

A Club Kávéházi kettős gyilkosság

Az Ébredő Magyarok Egyesületéhez, leginkább a szervezet félkatonai szárnyához köthető politikai erőszak 1920. július 27-én úgy látszott, szintet lépett, ugyanis egy fiatal milicisták által provokált, antiszemita indíttatású tömegverekedés tragikus módon kettős gyilkossággal, illetve egy rendbeli emberölési kísérlettel végződött.

Az antiszemita indíttatású utcai erőszak ebben az időben Budapesten mindennapos volt, az Ébredő Magyarok

---

³⁸ ZINNER, i. m. 88–89.

³⁹ ZINNER, i. m. 88.

Egyesülete milicistái pedig az egyesület V. kerületi fiókszervezetének propagandagyűlésén – egyébként feltehetőleg ittas állapotban – ez alkalommal is elhatározták, hogy a közelben található Club Kávéházban szétverik a berendezést, és az általuk zsidónak és hazafiatlannak vélt vendégeket komolyan bántalmazzák.⁴⁰ A radikális jobboldali egyesület propagandarendezvényén, a Berzenczey utcai általános iskolában ugyanis 1920. július 27-én, az esti órákban civil- és katonaruhás fiatalemberekből álló, 25–30 fős csoport verődött össze, a rendezvényt pedig alapjaiban határozta meg az antiszemitizmus, a felszólalók jórészt a zsidóság elleni kirohanásokat intéztek a közönséghez – többek között valószínűleg Meczner Gusztáv, az ÉME V. kerületi fiókszervezetének elnöke, a korabeli radikális jobboldal ismert politikai aktivistája is tüzelte a jelenlévők kedélyeit.⁴¹

A jelenlévő fiatalemberek közül a legtöbben botokkal, néhányan pisztolyokkal és revolverekkel voltak felfegyverkezve, az ügy levéltári forrásai alapján pedig feltűnt a gyűlésen egy később egyértelműen soha be nem azonosított, feltűnő fehér ruhát viselő, a tízen- és huszoneves közönségnél valamivel idősebb, harmincas éveiben járó férfi, aki egyértelműen a zsidóság elleni erőszakos fellépésre buzdította a jelenlévő fiatalokat. Azt állította ugyanis, hogy a Club Kávéház pinchelyiségében az

---

⁴⁰ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Illy László és társai büntetőpere – A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, mint rögtönítélő bíróság ítélete Illy László és társai büntetőperében, 1920. augusztus 10.

⁴¹ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Uo.

ÉME rendezvényével párhuzamosan éppen nemzetellenes cionista gyűlés folyik, ahol az összegyűlt izraelita vallású személyek éppen az Ébredő Magyarok Egyesülete és a Nemzeti Hadsereg ellen szervezkednek, és a keresztény magyar államot veszélyeztetik.⁴² A fehér ruhás, az egész akció értelmi szerzőjeként és felbujtójaként megnyilvánuló személy a csoport tagjainak feltehetőleg Meczner Gusztávként, az ÉME V. kerületi elnökeként mutatkozott be, később azonban többen Tőkés Károly vendéglősként és különítményes katonatisztként azonosították.⁴³

A szembetűnően fiatal, ekkor mindössze tizenkilenc éves, ám korához képest mégis jelentős bűnelkövetői, katonai és milicista múltta visszatekintő Illy László hirtelen egy szűkebb csoport hangadójaként kezdett el viselkedni. A fehér ruhás férfi útmutatásai nyomán az általános iskola folyosóján közölte az ott összeverődött fiatalemberekkel, hogy aznap este nagy verekedést terveznek a közeli Club Kávéházban, és külön ki is emelte, hogy aki esetleg fél a következményektől, az jobban teszi, ha most távozik. Illy László szűkebb társaságába bizonyos Körmendy Sándor, Imre Sándor, Schwicker Mihály, Fekete László, Fekete Sándor, Vanek László, Illek Ferenc és Rigóczky György nevű (jórészt kispolgári és munkásosztálybeli háttérből származó) fiatalemberek tartoztak, akik közül Vanek László még itt

---

⁴² HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, mint rögtönítélő bíróság ítélete Illy László és társai büntetőperében, 1920. augusztus 10.

⁴³ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. A főtárgyalás jegyzőkönyve – Illy László vádlott vallomása.

megijedt, és elhagyta a csoportot, a többiek azonban egyértelműen Illy László vezetése alatt este 10 óra körül megindultak a Club Kávéház felé, hogy az eltervezett erőszakos cselekményt végrehajtsák.⁴⁴ Alapos tervezésre vall, hogy a hangadó Illy László előre küldte Rigóczky Györgyöt, Schwicker Mihályt és Imre Sándort, hogy a Club Kávéházban található telefonkészülékek vezetékeit elvágják, nehogy az ott tartózkodók a verekedés kitörése után időben értesíthessék a rendőrséget.⁴⁵

A radikális jobboldali fiatalemberekből álló csoport már az ébredő propagandagyűlés helyszínéhez igen közel, a Berzenczey utcában inzultált egy valószínűleg békésen üldögélő, őket nem provokáló, ám általuk zsidókként azonosított társaságot, és közülük egy bizonyos Hofmann Arnoldot meg is vertek, aki a fején sérült meg.⁴⁶

Az ellentmondásos források, tanú- és vádlotti vallomások alapján nem tisztázható, valóban így történt-e az eset, de a sebtében verbuválódott antiszemita akciócsoport parancsnoka, Illy László később azt állította, a társaság egy rövid időre betért a fehér ruhás férfi, Tőkés Károly közeli vendéglőjébe, a Wahramm utcába (a mai Victor Hugo utca), hogy még egyszer átbeszéljék a teendőket, és ahol a társaság tagjai alkoholt is fogyasztottak.⁴⁷

---

⁴⁴ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, mint rögtönítélő bíróság ítélete Illy László és társai büntetőperében, 1920. augusztus 10.

⁴⁵ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Uo.

⁴⁶ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Uo.

⁴⁷ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. A főtárgyalás jegyzőkönyve – Illy László vádlott vallomása.

A csoport az utcai atrocitás és az alkoholfogyasztás után folytatta útját a Club Kávéházba, mint ha mi sem történt volna, és amikor megérkeztek, többen közülük bementek a Lipót körút (a mai Szent István körút) 16. szám alatt található vendéglátó-ipari egységbe, és magukat egyszerű vendégeknek kiadva rendelték valamit, míg mások megfigyelőkként az utcán maradtak.⁴⁸

Illy László, mint önjelölt parancsnok, az akció kezdete előtt még körbejárt, egyeztetett mind a kávéházban, mind pedig az utcán tartózkodó társaival, majd hangos „üsd a zsidót!” kiáltással adta meg a jelet a támadásra, mire az erőszakos, radikális jobboldali fiatalemberek az utcáról beözönlöttek a Club Kávéházba, illetve a már bent lévők is aktivizálták magukat, és a náluk lévő botokkal, derékszíjakkal, valamint a kezükbe kerülő kávéházi felszerelési tárgyakkal válogatás nélkül elkezdtek verni a vendégeket és a személyzet tagjait, illetve súlyosan megrongálták a berendezést. A kávéház egyébként keresztény vallású tulajdonosát, Krammer Gyulát az antiszemita fiatalemberek ugyancsak súlyosan bántalmazták, hiába könyörgött nekik és jelentette ki többször, hogy nem zsidó vallású, és amúgy a vendégei többsége sem zsidó.⁴⁹

A kávéház szétverése és a vendégek súlyos bántalmazása után a fiatalemberek jó része elmenekült a helyszínről, több csoportra oszlottak, majd a randalírozást és

---

⁴⁸ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Uo.

⁴⁹ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. A Budapesti Királyi Büntető-törvényszék, mint rögtönítélő bíróság ítélete Illy László és társai büntetőperében, 1920. augusztus 10.

az erőszakos cselekményeket a környező utcákban folytatták. Ennek keretében lelte halálát Verebély Arthur bankigazgató, akit a radikális fiatalemberek egyike – feltehetőleg Rigócky György, Prónay Pál alezredes vadászzászlóaljának önkéntes katonája – bajonettjével mellkason szúrt, az áldozat pedig gyakorlatilag azonnal meghalt.⁵⁰

A szétvált csoport egy másik része a Szemere utcában került szóváltásba egy hajókirándulásból hazaérkező, jól szituált polgárokból álló társasággal, Illy László pedig provokatívan megkérdezte a felesége és barátai társaságában sétáló dr. Varsányi Géza ügyvédet, hogy zsidó-e vagy keresztény, mire dr. Varsányi Géza azt felelte, hogy keresztény és ügyvéd. A feltehetően ittas Illy László ezzel nem érte be, és követelte, hogy Varsányi ügyvéd tolja le a nadrágját és mutassa meg a hímvesszőjét, ha ugyanis látja, hogy nincs körülmetélve, akkor elhiszi neki, hogy nem zsidó. Varsányi ügyvéd közölte, hogy hölgyek társaságában nem tolja le a nadrágját, az őt körülvevő fiatalemberek erre pár lépéssel odébb vezették és követelték, hogy igenis a már említett, közönséges módon igazolja zsidó vagy keresztény voltát, amit az ügyvéd másodjára is megtagadott. Illy László felpofozta Varsányit, mire a jelenlévő fiatalemberek közül többen is ütlegetni kezdtek.⁵¹ Ebben az esetben sem egyértelmű, mi történt, azonban – Illy László főtárgyaláson tett vallomása szerint legalábbis – egy Illek Ferenc névre hallgató milicista fiatalember a nála lévő Frommer pisztollyal

---

⁵⁰ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Uo.

⁵¹ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. A főtárgyalás jegyzőkönyve – Illy László vádlott vallomása.

fejbe csapta Varsányit, a fegyver véletlenül (?) elsült, a lövedék pedig a fején sebesítette meg az ügyvédet, aki kórházba szállítás után belehalt a sérülésébe.⁵²

Az ÉME fiatal milicistái ezzel párhuzamosan a közeli Báró Aczél utcában oldalba szúrtak egy Polgár Mihály nevű, teljesen vétlen járókelőt, aki viszonylag könnyű sérülésekkel úszta meg az incidenst. Az erőszakos cselekménysorozatban részt vevők nagy létszáma miatt az elkövető személyét később itt sem sikerült egyértelműen tisztázni.⁵³

A Club Kávéházban és környékén elkövetett antiszemita kettős gyilkosság, illetve egy gyilkossági kísérlet igen hamar nagy felháborodást váltott ki, és cselekvésre késztette a hatóságokat. Az elkövetők – akik közül többen, többek között a hangadó Illy László is ekkoriban tevékenykedő irreguláris katonai egységek tagjai voltak, és a Britannia Szállóban, az ott székelő, Prónay Pál parancsnoksága alá tartozó tiszti különítménynél kerestek menedéket, ahol kaptak is némi segítséget. A Varsányi Géza életét kioltó Frommer pisztolyt egy bizonyos Zgroch/Zróv nevű honvéd főhadnagy vette magához, Bibó Dénes főhadnagy, a fehérterror egyik hírhedt különítményes tisztje pedig új ruhát szerzett Illy Lászlónak, Illek Ferencnek és három másik önkéntesnek.⁵⁴ A fiatalemberek az éjszakát az ugyancsak a Nemzeti Hadsereg irreguláris alakulatai által

---

⁵² HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Uo.

⁵³ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, mint rögtönítélő bíróság ítélete Illy László és társai büntetőperében, 1920. augusztus 10.

⁵⁴ ZINNER, i. m. 73.

megszállt Berlin Szállóban töltötték, majd másnap felkeresték dr. Dániel Sándor ügyvédjelöltet, az ÉME ügyészét, hogy a segítségét kérjék a szökéshez. Illek Ferencnek sikerült a szökés, és egy ideig Héjjas Iván főhadnagy és az ÉME más vezetőinek segédelmével feltehetőleg vidéken bujkált, Illy Lászlót azonban szökés közben hamarosan elfogták a rendőrök, és a Club Kávéház elleni akciók nyomán indult büntetőper elsőrendű vádlottja lett.⁵⁵

A Budapesti Királyi Ügyészség a – többnyire húsz év alatti – fiatalemberek tettét vádiratában lázadásnak minősítette, ez pedig a korabeli jogszabályok alapján, a háború és polgárháború utáni bizonytalan társadalmi-gazdasági helyzetnek köszönhetően statáriális bíraskodást vont maga után. A rögtönítélő bíróságként eljáró Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék mindössze háromnapos főtárgyalás után, 1920. augusztus 19-én kelt ítéletében a vádlottak nagy részét bűnösnek mondta ki lázadás büntetében, és Illy László elsőrendű vádlottat 13 évi fegyházra, mint főbüntetésre, továbbá tízévi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanily tartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre; Körmendy Sándor másodrendű vádlottat ötévi fegyházra, mint főbüntetésre, továbbá nyolcévi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanilyen tartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre; Imre Sándor harmadrenű vádlottat hatévi fegyházra, mint főbüntetésre, továbbá nyolcévi

---

⁵⁵ ZINNER, i. m. 74.

hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanilyen tartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre; Schwicker Mihály negyedrendű vádlottat a tízévi fegyházra, mint főbüntetésre, továbbá tízévi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanilyen tartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre; Fekete László ötödrendű vádlottat a tízévi fegyházra, mint főbüntetésre, továbbá tízévi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanilyen tartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre; valamint Fekete Sándor hatodrendű vádlottat hatévi fogházra, mint főbüntetésre, továbbá nyolcévi hivatalvesztésre és politikai és politikai jogai gyakorlásának ugyanilyen tartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre ítélte.⁵⁶ Minden ellene felhozott vád alól felmentették ugyanakkor a már ekkor komoly különítményes katonai múlttal, és persze kiterjedt radikális jobboldali katonai kapcsolati hálóval rendelkező Tőkés Károlyt, a Club Kávéház elleni merényletet kivitelező fiatalemberek lehetséges felbujtóját, mert pusztán Illy László vallomása állt az övével szemben, amely szerint ő volt az a fehér ruhás férfi, aki az ÉME V. kerületi helyiségében a kávéházban éppen zajló, feltételezett cionista gyűlés résztvevői elleni erőszakos fellépésre buzdított.⁵⁷ Ugyancsak felmentette a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék az ellene felhozott vádak alól Meczner Gusztávot, az ÉME V. kerületi fiókszervezetének elnökét, és

---

⁵⁶ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, mint rögtönítélő bíróság ítélete Illy László és társai büntetőperében, 1920. augusztus 10.

⁵⁷ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Uo.

ítéletében még azt is megállapította, hogy a véres akció valószínűleg az ő tudta és beleegyezése nélkül zajlott.⁵⁸ A törvényszék a vádlottak többségének esetében enyhítő körülményként vette figyelembe, hogy tettüket nem gonoszságból, hanem pusztán „fiatalos elvakultságból” követték el, súlyosbító körülményként értékelte ugyanakkor, hogy Illy László vezető szerepet töltött be az erőszakos atrocitásokat tervező és kivitelező társaságban, és tetteinek egy részét hideg, megfontolt tervezés után követte el. Súlyosbító körülményként értékelte továbbá a bíróság, hogy a meglepően fiatal milicisták tettükkel negatív színben tüntették fel a nyilvánosság előtt az Ébredő Magyarok Egyesületét és a Nemzeti Hadsereget.⁵⁹

Rigóczy Györgyöt, aki – legalábbis a katonai hatóságok aktuális jogértelmezése szerint ez esetben – tényleges állományú katonának számított, mivel önkéntesként szolgált Prónay Pál alezredes különítményében, a katonai bíróság külön, az Illy László és társai ellen folyó perrel párhuzamosan lezajló katonai büntetőeljárás keretében bűnösnek mondta ki Verebely Arthur bankigazgató meggyilkolásában, ezzel pedig az ő elítélése megmentette a milicista csoport többi tagját attól, hogy a lázadás mellett gyilkossággal is megvádolják őket.⁶⁰

---

⁵⁸ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Uo.

⁵⁹ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Uo

⁶⁰ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, mint rögtönítélő bíróság ítélete Illy László és társai büntetőperében, 1920. augusztus 10.

A katonai vezetés mindent megtett, hogy a Nemzeti Hadsereget lehetőleg ebből az ügyből is kivonja, holott az Ébredő Magyarok Egyesületének paramilitáris alakulatai és a hadsereg közötti átfedések ekkor is sokak számára nyilvánvalóak voltak.⁶¹ Többek között Zinner Tibor, az ÉME monográfusa is felhívja rá a figyelmet, hogy a Club Kávéházi ügyben a Budapesti Katonai Városparancsnokság Tájékoztató Osztálya (a korabeli, gyorsan változó szervezeti keretek között működő katonai titkosszolgálati szervek egyike) úgy foglalt állást, hogy a cenzúrának nem lett volna szabad engednie, hogy a sajtó bármilyen módon is összefüggésbe hozza az ilyen atrocitásokat a Nemzeti Hadsereggel és a tisztikarral.⁶² Bár igyekeztek úgy beállítani a dolgokat, hogy az akció meggondolatlan, forrófejű, 18–20 éves, teljes mértékben civil, a hadsereghez semmilyen módon nem kötődő fiatal emberek műve, egyértelmű volt, hogy az Ébredő Magyarok Egyesületének kvázi-állami szervként, tényleges állományú katonatisztek kontrollja alatt működő Hírszerző Osztálya, melynek többek között Illy László és Illek Ferenc is tagjai voltak, illetve ezáltal maga a Nemzeti Hadsereg és az állományába tartozó, bár sokszor tényleges kormányzati-katonai kontroll nélkül tevékenykedő tiszti különítmények mélyen érintettek az eseményekben.⁶³

Hogy megértsük mind a különítményekhez és az Ébredő Magyarok Egyesülete paramilitáris alakulataihoz csatlakozó, majd különböző súlyos atrocitásokban

---

⁶¹ ZINNER, 74.

⁶² ZINNER, i. m. uo.

⁶³ ZINNER, i. m. 74–75.

résztvevő, radikális jobboldali fiatalemberek társadalmi-politikai motivációit, mind pedig a különböző irreguláris fegyveres csoportok és a magyar állam szervei közötti átfedések, kapcsolatok komplexitását, érdemes mikrotörténeti esettanulmányunk mondhatni, főszereplővé emelkedett alakjának, Illy Lászlónak az életrajzát és társadalmi háttérét is részletesebben megvizsgálunk.

Illy László 1901-ben született Szegeden, szegény, lecsúszott kispolgári családban, egy később munkanélkülivé vált, erősen alkoholista kereskedelmi iskolai tanár, majd MÁV-tisztviselő fiaként. Anyját korán elvesztette, apja újranošult, az pedig ugyancsak tudható, hogy Illy kamaszkorában gyakorlatilag a család egyik tagja sem dolgozott.⁶⁴ Illy apja erősen antiszemita érzelmű ember volt, az antiszemitizmus gyakorlatilag az első politikai eszme volt, amellyel Illy László már gyermekkorában szembesült. A család élete szinte alig állt másból, mint hogy apja ittás állapotban szidta a zsidóságot, és többek között őket hibáztatta saját és családja sanyarú helyzetéért. Illy édesanyja és számos testvére különböző betegségekben, többek között tüdővészben hunyt el, az 1910-es években pedig a család egyetlen bevételi forrása az volt, hogy Illy még egyetlen élő lánytestvére zongoraórákat adott magántanítványainak. Illy László azonban egyszer az utcán olyan súlyosan bántalmazott egy zsidó fiatalembert Szeged utcáin, hogy a környékbeli lakosok között hamar híre ment a család

---

⁶⁴ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Illy Lászlóról és vádlott-társairól szóló igazságügyi orvosi szakvélemény.

agresszív antiszemitizmusának, így idővel a zongoratanítványok is elmaradoztak Illyéktől.⁶⁵

A család az első világháborút a létező legnagyobb szegénységben élte végig, Illy László pedig többször meglopta a saját családját, amiért egy rövid időre javítóintézetbe utalták. Apja közben májbetegségben, feltehetőleg az alkoholizmussal szoros összefüggésben elhalálozott, a fiúnak mostohaanyjával egyre inkább megromlott a kapcsolata. Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása után, a tanácsköztársaság idején a fiatalember végül állítólag kényszerből csatlakozott a magyar vörös hadsereghez, mivel korábban megverte a Vörös Újság egy rikkancsát, a hatalomra kerülő kommunista kormányzat részéről pedig megfenyegették, hogy ha nem vállal katonai szolgálatot, forradalmi törvényszék elé fogják állítani.⁶⁶

Az nyilván nem rekonstruálható, mennyire volt önkéntes vagy kényszerű az ifjú Illy László belépése a magyar vörös hadseregbe, az azonban bizonyos, hogy román hadifogságba esett, majd a jobboldali ellenforradalmi hullám idején, 1919-ben szülővárosában, Szegeden csatlakozott a Nemzeti Hadsereghez. Illy László ekkoriban elvileg a Prónay-különítmény tagja lett, és mint katonai nyomozó/hírszerző- és kémelhárító teljesített a Nemzeti Hadsereg kötelékében szolgálatot. A tizenéves kora óta élénk nemi életet élő fiatalember 1919 folyamán azt is megtudta, hogy látens szifiliszben szenved, ez pedig egészségügyi

---

⁶⁵ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. A főtárgyalás jegyzőkönyve – Illy László vádlott vallomása.

⁶⁶ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Uo.

problémákat, többek között gyakori fejfájást eredményezett nála. Instabil személyiségre vall, hogy Illy 1920 elején pisztolyával öngyilkosságot próbált meg elkövetni, mert alezredesi rendfokozatú katonai felettése (feltehetőleg maga Prónay Pál) korábban megkérdőjelezte hírszerzési jelentéseinek hitelességét. A Nemzeti Hadseregől 1920 áprilisában a szifilisszel összefüggő szaruhártya-gyulladás miatt elvileg leszerelték, de polgári állományú katonai nyomozóként továbbra is foglalkoztatták, és saját bevallása alapján az 1920-as év első felében többek között a románok ellen látott el hírszerző tevékenységet.⁶⁷ Ha lehet hinni a forrásoknak, Illy nem sokkal, mindössze 2-3 héttel a Club Kávéházi gyilkosságok előtt érkezett Szegedről Budapestre, ahol lehetőleg ismét a Prónay-különítmény szolgálatába igyekezett állni, azonban egy ideig nem döntötték el a kérdést, hogy fel-/visszaveszik-e a fiatalembert a vadászzászlóalj kötelékébe. Szállást és megélhetést mindenestre szereztek neki –: dr. Dániel Sándor ügyvédjelölt, az ÉME ügyésze és a félkatonai jellegű Nemzetvédelmi Főosztály egyik szervezője, akit Illyhez távoli rokoni szálak fűztek, intézkedett róla, hogy a rovott múltú, ám katonai-hírszerzői előélettel is kétségtelenül rendelkező fiatalembert felvegyék az ÉME Hírszerző Osztályához. Ez a szervezet a zavaros, polgárháború utáni társadalmi-politikai helyzetben bizonytalan jogállású, de a hadsereg befolyásos tisztjei által (Prónay Pál, Héjjas Iván)

---

⁶⁷ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Illy Lászlóról és vádlott-társairól szóló igazságügyi orvosi szakvélemény.

irányított, titkosszolgálati jellegű fegyveres alakulat volt, Illy László itt szolgálati igazolványt és fegyvert kapott a kezébe, és ebből, valamint korábbi, titkosszolgálati és rendőri jellegű katonai szolgálatából adódóan akár joggal hihette magát az ekkor még új, törékeny, erősen jobboldali magyar állam legitim képviselőjének is.⁶⁸ Ezzel a meglehetősen hányatott múlttal találta magát tehát 1920 nyarán a Nemzeti Hadsereg és a hozzá köthető milíciák által ellenőrzött Budapesten egy tizenkilenc éves fiatalember, bizonytalan és képlékeny, gyorsan változó, irreguláris katonai státuszban, ami egyúttal lehetőségeket is megnyitott előtte, és a deklasszált kispolgári háttérből történő kiemelkedés egyik útjának tűnhetett a számára. Az őt jellemző törvényszéki orvosi jelentésből ugyancsak kitűnik, hogy a szemtelenül fiatal korához képest számos negatív és erőszakos tapasztalatot megélt Illy László aránylag csekély szellemi és alacsony megfontolási képességekkel bíró, magát kórosan túlértékelő, nagyzási hóbortra hajlamos, ingerlékeny, és erőszakra is igen hajlamos ember volt.⁶⁹ Ebből a háttérből és egyedi jellemvonásokból kifolyólag pedig kétség sem fér hozzá, hogy egy kontroll nélkül tevékenykedő, irreguláris katonai alakulat tagjaként, intoleráns, radikális politikai eszméktől hajtva, lőfegyverrel és – vélt vagy valós, tisztázatlan – karhatalmi jogosítványokkal a kezében Illy László jelentős veszélyt jelentett a társadalomra. Az általa és milicista társai által képviselt veszély pedig egy olyan, politikai indíttatású,

---

⁶⁸ ZINNER, i. m. 73–75.

⁶⁹ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Illy Lászlóról és vádlott-társairól szóló igazságügyi orvosi szakvélemény.

gyűlölet-bűncselekményként jellemezhető kettős gyilkosságban csúcsosodott ki, amelynek Illy, ha nem is egy személyi felelőse vagy végrehajtója volt, de abban kétségtelenül jelentős és tevékeny szerepet játszott.

Az Ébredő Magyarok Egyesületének számos, később különböző erőszakos bűncselekmények okán büntetőeljárás alá vont fiatal milicistájáról elmondható az alsóközép- vagy munkásosztálybeli háttér, melyből jelentősebb társadalmi-pénzügyi előrelépésre, főként a háború utáni időszak mély szociális válságának idején nem igazán számíthattak, ezzel együtt pedig sokszor jellemezte őket az a mérhetetlen gőg és fontosságtudat, amelyet feltehetőleg a radikális jobboldali milicista mozgalomban való tagság, a kezükbe kerülő lőfegyver, illetve a vélt vagy valós rendészeti-karhatalmi jogosítványok kölcsönöztek nekik. Alapvető tanulmányában Robert Gerwarth igen érzékletesen írja le, miként egyesült az első világháború utáni Közép-Európa paramilitáris erőszakhullámában a háborút megjárt, de még mindig fiatal veteránok, illetve az úgynevezett *háborús ifjak*, a világháborúban katonaként koruk okán még nem harcoló, ám az utána kialakuló polgárháborús helyzetben egyre szaporodó paramilitáris mozgalmakba annál lelkesebben beálló, és brutális cselekményeket elkövető generációja.⁷⁰ A Club Kávéháznál történt gyilkosságok után lezajlott büntetőper vádlottjaira, köztük Illy Lászlóra, de természetesen az ÉME más fiatal milicistáira is teljes mértékben illenek ezek a megállapítások.

---

⁷⁰ GERWARTH, i. m. 78–79.

Ami a Club Kávéházi gyilkosságok elkövetőinek utóéletét illeti, ki kell emelnünk, hogy Illy László, az eset fő felelőse más hasonló bűnügyek szereplőjéhez hasonlóan nem töltött hosszú időt börtönben, és hiába kapott tizenhároméves szabadságvesztést, mindössze másfél évig kellett, hogy élvezze a büntetés-végrehajtás vendégszeretetét. 1922-ben ugyanis az ügyét – több korábbi, sikertelen perújrafelvételi kérelem után – az 1921. novemberi kormányzói amnesztiarendelet folytán újratárgyalták, 1922. január 19-én pedig minden, korábban ellene felhozott vádpont alól felmentették. A fiatalember számos más milicista társához hasonlóan szabad emberként távozhatott a börtönből,⁷¹ az 1920-as és 1930-as években számos köztörvényes, jórészt családi ügy miatt folytak ellene újabb és újabb büntetőeljárások...⁷²

Az egyre véresebb és kontrollálhatatlanabb atrocitások, az ÉME-hez köthető paramilitáris csoportok, különítményesek garázdálkodásai, különösen a Club Kávéházi gyilkosságok nyomán ugyanakkor a kormány végül 1920 végére elérkezettnek látta az időt a határozottabb fellépésre.⁷³ Feloszlalni még továbbra sem merte az egyesületet, mert úgy vélte, radikális jobboldali eszméket valló, sok esetben

---

⁷¹ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék végzése Illy László és társai büntetőügyében, 1922. január 19.

⁷² Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], *A britanniás Illy László újabb hazafias üzlete*, Népszava, 1930. december 7., p. 19.

⁷³ ZINNER, i. m., 72–73., valamint Vö. KOVÁCS Tamás, *Az ellenforradalmi rendszer politikai rendszetének genezise, 1919–1921*, Múltunk, 2009/2, 64–92, 87–91.

felfegyverzett tagok, mint a hadsereg kiegészítő alakulatai/segédrendőri szolgálatot ellátó karhatalom még mindig a kormány hasznára lehetnek egy esetleges újabb baloldali hatalomátvételi kísérlet elfojtásában, ám mindenképpen korlátozni igyekezett a szervezet működését. Az 1920. november 10-ei minisztertanácsi ülésen döntöttek arról, hogy az 1918 októbere óta alakult egyesületeket vizsgálat alá vonják,⁷⁴ a gyülekezési jogot pedig erősen korlátozni fogják.⁷⁵ 1920. november 11-én a belügyminiszter felfüggesztette az ÉME budapesti központjának működését, mégpedig azzal az indoklással, hogy az egyesület saját nyomozószervet állított fel, amely hatósági jogköröket bitorolt, és ezzel súlyosan veszélyeztette a fennálló államrendet. A Teleki-kormány egyre jobban féltette a világháború után konszolidálódó politikai és gazdasági kapcsolatokat az egyre nagyobb teret nyerő szélsőjobbaldaltól, ezért radikális tisztújítást követelt az ÉME-n belül. Weiss Konrád kénytelen volt lemondani alelnöki tisztéről, helyére a kormány törekvéseit inkább támogató Zákány Gyula került, egyúttal pedig határozottan megtiltották a főiskolai és egyetemi hallgatók belépését az egyesületbe, ezzel pedig tömegbázisa egyik jelentős elemétől fosztották meg.⁷⁶

---

⁷⁴ HU-MNL-OL-K 27-1920. 11. 19/6. napirendi pont – Az Ébredő Magyarok Egyesülete ellen folyamatba tett vizsgálat eredményeinek ismertetése.

⁷⁵ ZINNER, i. m. 96.

⁷⁶ ZINNER, i. m. 97.

Az oktogoni rendőrgyilkosság

A Club Kávéház elleni, gyilkosságba torkolló akció szerves folytatása volt Soltra József szolgálat közben – katonaruhás egyének által – Budapesten agyonlőtt rendőr halála, mely 1920. november 10-én következett be, és amelyért ugyancsak az Ébredő Magyarok Egyesületéhez szorosan kötődő, Héjjas Iván különítményéhez tartozó, irreguláris katonák voltak a felelősek. Ez az esemény is jó indokot szolgáltatott a kormánynak arra, hogy az ébredő milíciákkal szoros átfedésben lévő tiszti különítményeket is igyekezzen fokozatosan felszámolni. Az irreguláris katonai egységek közül az egyik leghírhedtebb csoport a már említett, budapesti, Nyugati Pályaudvar melletti Britannia Szállóban berendezkedő alakulat volt, mely formálisan a Prónay Pál alezredes vezetése alatt álló, I. szegedi vadászászlóalj nyomozócsoportjaként definiálta magát. Az alakulat azonban nem csupán a jobboldali és radikális jobboldali, fehér katonákból állt, hanem érthető módon a könnyű zsákmányszerzés lehetőségét megsejtő köztörvényes bűnözők is egyre nagyobb számban csatlakoztak hozzá, bár többnyire valóban olyan emberek alkották, akik katonaként harcoltak az első világháborúban.⁷⁷ A pesti köznyelvben csak *britanniasoknak* nevezett egység tagjai hónapokon keresztül járták a fővárost éjszakánként, a számlájukon pedig zsarolás, fosztogatás, rablás, súlyos testi sértések és politikai

---

⁷⁷ ZINNER, i. m. 103.

motivációból elkövetett gyilkosságok sorozata szerepeltek.⁷⁸ 1920. november 10-én, szerdán hajnalban, 2 óra 30 perc körül az Oktogon környékén szolgálatot teljesítő Miklós József rendőrellenőr⁷⁹ segélykiáltásokat hallott. A tér egyik oldalán katonatiszti egyenruhát viselő fiatalemberek egy csoportját vette észre, akik éppen egy hazafelé tartó nyomdászt bántalmaztak. A rendőrellenőr láttán a csoport ekkor még abbahagyta a férfi ütlegetését, és az egyenruhások a Nyugati Pályaudvar irányába távoztak. A Nyugati Pályaudvar felől érkező a segélykiáltásokra szintén felfigyelt Soltra József gyalogos rendőrfőnök, aki az Aradi utca és a Teréz körút sarkán szembetalálkozott ugyanazzal a csoporttal. A rendőr és a különítményes tisztek között szóváltás alakult ki, Miklós rendőrellenőr pedig Soltra segítségére sietett, és igyekezett rábírní, hogy ne konfrontálódjon a túlerőben lévő különítményesekkel egyedül. Ekkor a katonák közül azonban kivált egy, állítólag háromfős csoport, akik fegyvert rántottak, és Soltra Józsefekre több lövést adtak le, majd elfutottak. Soltrát a rendőrellenőr fölemelte és az Edison kávéház előtt álló szállítótargoncára

---

⁷⁸ A britanniás tisztek köztörvényes bűncselekményeinek egy jó része, így többek között a Soltra József rendőrfőnök sérelmére elkövetett emberölés eseményei is leginkább Kmetty Károly főhadnagy büntetőperének fennmaradt iratanyagából ismerhető meg. Kmetty Károly ellen 1920-ban is folyt egy büntetőeljárás, melynek legfontosabb iratait egy későbbi, 1925-ös büntetőperének irataihoz is csatolták. HU-BFL-VII-18-d-8963/1925.

⁷⁹ A rendőrellenőr az utcai rendőrfőnököket, szolgálatuk ellátását ellenőrző rendőrtisztviselő volt.

fektette, majd a tettesek után futott. Miklós József a menekülő katonák után lőtt, ám ők visszafordultak és rá is tüzet nyitottak, a rendőrellenőr pedig ugyancsak súlyos sérüléseket szenvedett, bár végül túlélte a lövöldözést. Az esetnek több szemtanúja is volt, akik az elkövetőket a Britannia Szállóban megtelepedett katonai alakulat tagjaiként azonosították.⁸⁰ Horthy és köre pedig a rendőr halála után halaszthatatlannak látta a szélsőjobboldali katonai alakulatok lefegyverzését. Nádosy Imre budapesti, nem sokkal később már országos rendőrfőkapitány határozott lépéseket tett az ügyben, a budapesti államrendőrség pedig nagy erővel kezdett a tettesek után nyomozni.⁸¹ Héjjas Iván főhadnagy, aki kecskeméti tevékenységét és Horthy budapesti bevonulását követően részben a fővárosba helyezte át székhelyét, és akit a Britanniában székelő különítmény tagjai is a parancsnokuknak ismertek el, ingerülten vette tudomásul, hogy emberei meggyilkoltak egy rendőrt, és felkészült akár az alakulatai által birtokolt épületek fegyveres védelmére is. A szálloda kapuit elbarikádozták, géppuskákat állítottak fel mögöttük, a tiszteknek pedig lőszert és gránátokat osztottak ki. A Britannia előtt még másnap felsorakoztak a kormányzathoz hű Nemzeti Hadsereg

---

⁸⁰ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 12. Valamint uo: Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 13.

⁸¹ BARTHA, i. m. 29–30.

reguláris egységei és jelentős rendőri karhatalom. Összecsapásra végül nem került sor, mert a helyszínen megjelent a különböző szabadcsapatok szervezésében kulcsszerepet játszó, tagjaik által igen tisztelt Prónay Pál alezredes is, aki utasította Héjjast és egységeit a hatóságokkal való együttműködésre.⁸² A rendőrök a Nemzeti Hadsereg reguláris katonáival együtt nyomultak be a szállodába, ahol megkezdődött a rendőrgyilkosságban részes személyek azonosítása. Ez azonban csak részlegesen volt lehetséges, mert a tettesek egy része még közvetlenül az események után megszökött, és a szökésben feltehetőleg magasabb beosztású katonai vezetők is segítették őket. A detektívek végül azonban nem csak a Soltra-gyilkosságban részes fegyvereseket válogatták ki, hanem régóta húzódó rablási, kínzási, testi sértési és emberrablási ügyek gyanúsítottjait is kézre kerítették.⁸³ Héjjas az ügyben maga is tanúvallomást tett, a Soltra Józsefet meggyilkoló fegyveresektől élesen elhatárolódott. A Britanniában állomásozó csapatok személyi összetételét mindenestre jól mutatja, hogy az őrizetbe vett személyek túlnyomó többsége – legalábbis a hatóságok aktuális értelmezése szerint – ekkor már nem volt

---

⁸² HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 16.

⁸³ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 18.

tényleges állományú katona, hanem katonai egyenruhát öltött civil személy volt, köztük igen sokan olyanok, akik az első világháború után a katonai szolgálatból leszereltek, de lényegében önkényesen, esetleg valamelyik paramilitáris vezető engedélyével, valamelyik különítményhez csatlakozva tovább szolgáltak.⁸⁴

Ugyan a rendőrrel összetűzésbe kerülő csoport személyi összetételére vonatkozó információk a különböző nyomozati adatok fényében ellentmondásosak, a nyomozók a sebesült rendőrellenőrt később megverő háromfős csoport tagjaiként végül Mészáros Imre leszerelt tiszthelyettes, Sesevics László hadnagyot és egy Zólyomi vezetéknévű katonát azonosítottak, aki azonos volt a korszak egyik regényes életű, egyébként civilben színészként és költőként tevékenykedő, ismert különítményes tisztjével, Zsabka Kálmán alhadnaggal.⁸⁵ A délvidéki születésű, szerb származású Sesevicset nem sikerült elfogni, ő elhagyta az országot, és hazatért szülőföldjére, akkoriban már a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba.⁸⁶ Noha Miklós József rendőrellenőr egyértelműen felismerte Zsabka Kálmánban az egyik

---

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ Zsabka Kálmán életéről lásd bővebben: BARTHA Ákos–PÓCS Nándor–SZÉCSÉNYI András, *Egy bosszan „ébredő” túlélőművész. Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971) I. rész*, Múltunk, 2019/2, 138–180.

⁸⁶ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 16. Sesevics László egyébként a forrásban Sesevics Vladiszláv néven szerepel. Később egyébként Szerbiából Törökországba szökött, ahol huzamosabb ideig élt, végül a második világháború alatt hazatért, és a

tisztet, aki Soltrára és rá is tüzet nyitott,⁸⁷ a gyilkosság elkövetésével végül Mészáros Imrét vádolták meg, akiről a katonai hatóságok úgy ítélték meg, hogy immár nem tényleges állományú katona, pusztán leszerelt, de továbbra is egyenruhát hordó civil, polgári szakmájára nézve egyébként bádogos, és ügyében ezért polgári statáriális bíróság járt el. Mészáros először tagadott, majd végül beismerte, hogy két lövést adott le Soltra Józsefre, illetve azt is bevallotta, hogy a sebesült rendőrellenőrt is bántalmazta. Ugyanakkor azzal védekezett, hogy lövései nem találtak, így valószínűleg az a személy Soltra gyilkosa, aki nála valamivel előbb lőtt.⁸⁸ Mészáros ügyében a rögtönítélő polgári bíróság az 1920. december 18-án megtartott főtárgyaláson halálra ítélte, egy nappal később pedig a budapesti gyűjtőfogházban főlakasztották.⁸⁹ Nem kizárható persze az sem, hogy Mészáros az ügyben csupán egyfajta bűnbak volt, még ha köze is volt a Soltra-gyilkossághoz, hiszen Soltra haláláért semmiképpen sem egyetlen személyt terhelte a felelősség. Meglehet, hogy bizonyos politikai-katonai körök itt is igyekeztek menteni a menthetőt, és a rendőrgyilkosságban részes fegyveresek

---

katonai titkosszolgálat, a VKF-2 tisztjeként tevékenykedett. Vö. HU-ÁBTL-V-84089. Sesevich László. Idézi: Bartha, i. m. 44.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Mattyasovszky Tibor rendőrkapitány jelentése a belügyminiszternek a Soltra József meggyilkolása ügyében lefolytatott nyomozásról, 1920. november 22.

⁸⁹ ZINNER, i. m. 103. A polgári statáriális bíróság Mészáros Imre ügyében hozott ítélete mai ismereteink szerint nem maradt fenn levéltári őrizetben.

közül a lehető legkevesebbet, csupán egyetlen személyt áldoztak fel. Meglehetősen gyanús körülmény ugyanakkor, hogy Mészáros Imre büntetőperének iratai eltűntek, legalábbis Budapest Főváros Levéltárának őrizetében, ahol lenniük kellene, nem találhatók meg, a vádlott gyors kivégzésének tényéről pedig csupán a korabeli sajtóorgánumból, illetve az elítélt fogolytörzskönyvéből tudunk.⁹⁰ Némi malíciával akár még az állítólagos rendőrgyilkos kivégzésének ténye is kétségbe vonható, a korabeli Budapesten ugyanis felröppent a pletyka, hogy kivégzése után Mészáros Imrét „vígán látták sétálni” a főváros utcáin. Mindez persze már a legendák világába tartozik, valóságtartalma pedig ma már aligha ellenőrizhető, mindazonáltal visszaemlékezéseiben maga Prónay Pál, aki az egyes különítményesek által elkövetett bűncselekményekről nem csupán sok mindent tudhatott, de akár bizonyos esetekben az igazságszolgáltatásba is beavatkozhatott, ad hangot ez ügyben a kételyeknek...⁹¹

Prónay a rendőrgyilkosság után mindenesetre felfogta a helyzet komolyságát, és eszében sem volt vállalni a Horthyval és a kormánnyal való nyílt konfrontációt, ezért néhány tisztért, többek között magáért Héjjasért is személyes felelősséget vállalt, de a többieket a rendőrök lefegyverezték, és egy jó részüket le is tartóztatták.⁹² A következő napokban a rendőrség folytatta a razziákat, a tiszti alakulatok által

---

⁹⁰ ZINNER, i. m. 103. Idézi, BARTHA, i. m. 42.

⁹¹ PRÓNAY, i. m. 214–215.

⁹² Prónay a naplójában is beszámol röviden az eseményekről, persze a saját felelősségét kategorikusan tagadja. PRÓNAY, i. m. 315.

megszállt szállodákat átkutatták, körülbelül ötven különítményest letartóztattak, és rengeteg fegyvert elkoboztak. Budapesten ezzel párhuzamosan a főbb útkereszteződéseket és közlekedési csomópontokat a rendőrség és Nemzeti Hadsereg reguláris egységei szállták meg, és utcai igazoltatásokkal szűrték az egyenruhásokat. A rendőrök a különítményesek után kutatva átfésülték a fővárosi szórakozóhelyeket is, ahonnet ugyancsak számos embert állítottak elő. Az erélyes hatósági fellépésnek köszönhetően Héjjas Iván paramilitáris alakulatai elkezdtek bomladozni, az irreguláris katonák közül pedig többen polgári ruhát öltöttek, és igyekeztek minél gyorsabban elhagyni Budapestet.⁹³ A fehérterror időszaka után ez volt a különböző, olykor törvényen kívüli tevékenységet folytató katonai alakulatok felszámolásának első hulláma, amellyel a kormányzó és a kormány két fontos politikai célkitűzését is elérte: egyrészt egyértelműen visszaállította az állam és az általa ellenőrzött szervezetek erőszak-monopóliumát, másrészt minden valószínűség szerint sikerült megakadályoznia, hogy az Ébredő Magyarok Egyesülete lassanként egy katonai erővel kiegészített, modern radikális jobboldali politikai párttá válhasson, amely akár a hivatalban lévő kormányzat hatalmát is veszélyeztetheti.⁹⁴ Soltra József rendőrfőkapitány ezután hősi halottá nyilvánították és a Mosonyi utcai rendőrkapitányság udvarán ravatalozták fel. Ravatalára számos állami szervezet és magánvállalat koszorút küldött.

---

⁹³ ZINNER, i. m. 98–101.

⁹⁴ ZINNER, i. m. 99.

A rendőrt kiemelt állami tiszteletadással temették el 1920. november 16-án a Kerepesi úti temetőben, a fővárosi törvényhatóság által adományozott díszsírhelyre. A szertartáson részt vett maga a kormányzó is, aki személyesen nyilvánította részvétét Soltra szüleinek és menyasszonyának.⁹⁵

Ferdinandy Gyula belügyminiszter nem sokkal később bejelentette, hogy tudomása van róla, hogy az ÉME a hatalom puccsszerű átvételére készült, Rubinek Gyula kereskedelemügyi miniszter pedig ezzel párhuzamosan rendeletben tiltotta el a vasúti és postai alkalmazottakat az ÉME-tagságtól, ezzel tömegbázisa egyik újabb jelentős elemétől fosztotta meg a szervezetet. A meggyilkolt rendőr ügyéből kiindulva több más, a különítményesekhez köthető gyilkosság és egyéb önkényes atrocitás kapcsán komoly vizsgálat folyt még Héjjas és Prónay, valamint a hozzájuk köthető irreguláris fegyveres csoportok ellen is, ám a kormányzóhoz és más politikusokhoz való személyes viszonyuk okán az ekkor már egyre inkább befolyásos radikális jobboldali politikusokként is funkcionáló különítményparancsnokoknak nem esett bántódásuk.⁹⁶ Az önszerveződő fegyveres csoportok, tiszti különítmények tevékenysége az ezt követő határozott kormányzati intézkedések nyomán kétségtelenül alább hagyott, de korántsem szűnt meg teljesen.

---

⁹⁵ ZINNER, i. m. 105.

⁹⁶ ZINNER, i. m. 106–107.

Zárszó

A Club Kávéházi kettős gyilkosságot és az oktogoni rendőrgyilkosságot még számos további, nagy közfelháborodást kiváltó és sajtónyilvánosságot kapott, politikai motivációk hatására elkövetett bűncselekmény követte, mint például az 1922. február–márciusában leleplezett jászakarajenői bombamerénylet terve,⁹⁷ az 1922. április 3-ai erzsébetvárosi bombamerénylet,⁹⁸ az 1923. december 26-ai csongrádi bombamerénylet,⁹⁹ Apor Viktor tartalékos honvéd főhadnagy, az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának vezetője és társai puccsterve,¹⁰⁰ Ulain Ferenc

---

⁹⁷ Az ugyancsak az Ébredő Magyarok Egyesületéhez köthető jászakarajenői merényletterv feldolgozását lásd: *Konszolidáció kézigíráttal? A   Ébredő Magyarok Egyesületének antiszemita indíttatású jászakarajenői merénylettere, 1922*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Országos Széchenyi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020.

<https://mek.oszk.hu/21500/21525/>

⁹⁸ Az 1922. április 2-ai erzsébetvárosi bombamerényletben nyolc ember halt meg. Feldolgozását lásd: *A bombavető  nyomában. A Horthy-korszak egyik leghírhedtebb büntetőperének politikai kontextusáról és sajtóvisszhangjából –   munk lat egy nagyobb volumenű forráskiadványhoz*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Hungarovox Kiadó, 2020. <http://real.mtak.hu/106529/>

⁹⁹ Az 1923. december 26-ai csongrádi bombamerényletben három ember halt meg. Feldolgozását lásd: *A csongrádi bombamerénylet: Sajtó- és egyéb források a Horthy-korszak egyik antiszemita terrorcselekményének kontextusához, 1923–1924*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Országos Széchenyi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020. <http://real.mtak.hu/116182/>

¹⁰⁰ Apor Viktor puccstervének feldolgozását lásd: *A Csocsó bácsi-féle összeesküvés: Apor Viktor tartalékos honvéd főhadnagy és társai hatalomátvételi terve, 1923*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Országos Széchenyi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020. <http://real.mtak.hu/115853/>

fajvédő nemzetgyűlési képviselő puccsterve,¹⁰¹ vagy az egykori britanniás tisztek, a Kovács testvérek jórészt irredenta, és persze egyúttal antiszemita indíttatású bűncselekménysorozata.¹⁰²

A nyílt utcai erőszakot, verekedéseket és lövöldözéseket tehát a leginkább katonai diktatúrát célzó, radikális jobboldali puccstervek és a rövid ideig Magyarországon is elburjánzó, irredenta és antiszemita motivációktól hajtott politikai terrorizmus korszaka követte. Csak a Teleki Pált a miniszterelnöki székben 1921-ben váltó, egyre határozottabban kül- és belföldi konszolidációra törekvő Bethlen Istvánnak sikerült több lépésben, körülbelül 1924–1925-re felszámolnia a különböző irreguláris fegyveres csoportokat, és egy időre pacifikálnia a radikális jobboldalt. Nota bene, a Soltra-gyilkosságot követő politikai bűnügyeknek egyébként közös vonása, hogy a vélelmezhető elkövetők mind szorosan kötődtek az Ébredő Magyarok Egyesületéhez és a benne vezető szerepet betöltő, befolyásos paramilitáris vezetőkhez, Héjjashoz és Prónayhoz – közvetve pedig a radikális jobboldal vezéralakjához, a szürke eminenciásként

---

¹⁰¹ Ulain Ferenc német nemzetiszocialistákkal közösen eltervezett, 1923-as képtelen hatalomátvételi tervének feldolgozását lásd: *A magyar sörpuccs? Ulain Ferenc nemzetgyűlési képviselő és társai államcsínykísérlete, 1923*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020. <https://mek.oszk.hu/20600/20627/>

¹⁰² A Kovács testvérek bűncselekményeinek feldolgozását lásd: *Diverzió, bankrablás, szélhámoság. A Kovács testvérek irredenta indíttatású bűncselekményei, 1923-1925*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020. <http://mek.oszk.hu/20800/20830/>

tevékenykedő későbbi miniszterelnökhöz, Gömbös Gyulához –, az ellenük indított büntetőeljárások pedig vagy felmentéssel, vagy a cselekmények súlyához képest meglepően enyhe ítéletekkel zárultak.

Az ÉME a kormánnyal való valamilyen mértékű kiegyezést követően új vezetőséggel és nagy reményekkel vágott neki az 1921-es évnek. Az egyesület életében szakadást vetített elő a Habsburg-párti legitimisták és a szabad királyválasztók vitája. IV. Károly trónra való visszatérési kísérlete kiélezte az ellentéteket. Az antanthatalmak nyilván nem engedtek volna Magyarországon egy Habsburg-restaurációt, ezért a stabilitás érdekében leginkább Horthy Miklós kormányzó hosszú távú régens államfősége tűnt a szemükben a legjobb megoldásnak. Horthy és körének hatalma az 1921. március 27-ei és október 20-ai, egyébként komolytalan királypuccsok meghiúsulása után még jobban megszilárdulni látszott. Szmrecsányi György legitimistaként exponálta magát, ezzel pedig a pozíciójával fizetett. 1921 áprilisában az ÉME úgynevezett csoportközi értekezletén Pálóczi Horváth István, az ÉME vidéki főosztályának vezetője nyilvánosan kijelentette, hogy a pártpolitika és a királykérdés az ÉME-től független kérdések, az ébredők pedig továbbra is csak társadalmi tevékenységet kívánnak folytatni a nemzet javára, pártpolitikai ügyekbe pedig lehetőleg nem ártják bele magukat.¹⁰³

1921. április 14-én Bethlen István került a miniszterelnöki székbe, ezzel pedig megkezdődött a háború

---

¹⁰³ ZINNER, i. m. 112.

és a forradalmak utáni konszolidáció időszaka. Az ÉME egyesületi lapja is örömmel köszöntette az új kormányfőt. A szervezet Országos Központi Választmányából a királypuccs következményeként kivált Taszler Béla és Fangler Béla, illetve üressé vált az országos elnök pozíciója. Helyükre Hir György nemzetgyűlési képviselő, egykori különítmény-parancsnok és a magyar irredenta mozgalmak egyik fő szervezője, illetve Kmoskó Mihály egyetemi tanár és Budaváry László nemzetgyűlési képviselő, jobboldali radikális újságíró kerültek.¹⁰⁴ 1921. július 1-jével a Bethlen-kormány feloszlatta a különböző polgári nemzetvédelmi milíciákat, így elvileg az ÉME felfegyverzett nemzetvédelmi osztályait is. 1921 áprilisában az ÉME Országos Központi Intézőbizottsága is elfogadta az egyesület új alapszabályának tervezetét, melyet a belügyminiszter 87101/1921–VII. a. számú határozatával jóváhagyott.¹⁰⁵ Az új alapszabály ekképpen fogalmazta meg az ÉME alapeszméjét: „az egyesület célja a keresztény-nemzeti közszellem felébresztése, állandó ébrentartása és a fajiság társadalmi, kulturális és gazdasági téren. Az egyesület célját, mint tisztán társadalmi alakulat, a mindennapi pártpolitikától mentesen kívánja elérni olyanképpen, hogy az egész keresztény társadalmat lakóhely, illetve foglalkozás szerint erős és fegyverezett szervezetekbe csoportosítja, hogy ezáltal a keresztény, magyar faj társadalmi, kulturális és gazdasági érvényesülését,

---

¹⁰⁴ ZINNER, i. m. 118.

¹⁰⁵ A korszakban az egyesületek igen szigorú kormányzati kontroll alatt működtek, alapszabályaikat és azok módosítását a belügyminiszternek kellett jóváhagynia.

uralmát a törvényes rend keretén belül teljessé tegye és állandóan hathatósan biztosítsa”, valamint az egyesület tagja lehetett mindenki, „kinek felmenői között zsidó fajú nincsen, és semmiféle titkos, szabadkőműves vagy destruktív társaságnak nem tagja.”¹⁰⁶ (Az ÉME egyébként destruktívnak tekintett gyakorlatilag mindenféle liberalizmust.) Az egyesület vezetőtestületei ekkor az országos közgyűlés, az Országos Elnökség, az Országos Központi Választmány, az Országos Központi Igazgatóság és az Országos Központi Felügyelőbizottság voltak. A fő végrehajtó szerv az OKI volt, feladata pedig a határozathozatal mindazon ügyekben, amelyeket az alapszabályok a közgyűlésnek, illetve a választmánynak fenn nem tartottak. A tisztikar mellett megválasztotta az igazgatóság és a főosztályok vezetőit is. Az egyesület további központi szervei az úgynevezett főosztályok voltak, ezek közül a Propaganda és a Nemzetvédelmi Főosztályok, valamint a Sportosztály váltak politikai tevékenységük révén a későbbiekben a leghírhedtebbé.¹⁰⁷ A Nemzetvédelmi Főosztály hatáskörébe például a társadalmi mozgalmak ellenőrzése tartozott, különös tekintettel a felforgató és nemzetellenes törekvések figyelésére és ellensúlyozására – ebből is látszik, hogy a

---

¹⁰⁶ Az alapszabály többek között fennmaradt az ÉME Magyar Nemzeti Levéltára Országos Levéltárában őrzött fondtörédékében is. HU-MNL-OL-P 2249–7. sorozat. Idézi: ZINNER, i. m. 119.

¹⁰⁷ ZINNER, i. m. 120., valamint az ÉME szervezeti felépítéséről lásd bővebben: CSELÉNYI Zsuzsanna, *Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) működése 1918-1920*, Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Historia, 1991/20, 51–67.

szervezet még ekkor sem mondott le igazán a tanácsköztársaság bukása után és a fehérterror ideje alatt magának vindikált katonai-karhatalmi-hatósági jogkörökről.¹⁰⁸

Az ÉME továbbra is fennálló, erős katonai jellegét erősítette az ébredők igen markáns jelenléte a nyugat-magyarországi felkelésben is.¹⁰⁹ 1921 őszén, a Monarchia felbomlását követően jelentős feszültségeket okozott Ausztria és Magyarország kapcsolatában Burgenland hovatartozásának kérdése. Bár a Párizs környéki békeszerződések a területet Ausztriának ítélték, a magyar kormány megtagadta e területek átadását. Az ÉME-n belül szervezkedés indult ismét Prónay Pál, Héjjas Iván, Dániel Sándor és más egykori különítményes katonatisztek vezetésével, melyet a kormány hallgatólagosan támogatott. Bár az egykori tiszti különítményeket formálisan már feloszlatták, 1921-ben még mindig működtek az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának alárendelt nemzetvédelmi osztályok. Ezek lényegében a kormány által továbbra is hallgatólagosan megtűrt, irreguláris/félreguláris katonai-segédrendőri alakulatok voltak, melyeknek a belső rend fenntartásában jutott volna

---

¹⁰⁸ Többek között Kovács Tamás hívja fel rá a figyelmet, hogy az Ébredő Magyarok Egyesülete önálló hírszerző osztályt is működtetett, mely már a Horthy-korszak elején a magyar állami szervekkel, ti. a politikai rendőri és titkosszolgálatokkal is igen szoros kapcsolatban állt. Vö. KOVÁCS Tamás, i. m. 86–90.

¹⁰⁹ A nyugat-magyarországi felkelés eseményeit a frissebb szakirodalmból jól összefoglalja például Tóth Imre könyve: TÓTH Imre, *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2020.

szerep, és a honvédelmi tárcától kaptak bizonyos mértékű kiképzést és anyagi támogatást is.¹¹⁰ A Bethlen-kormány intenciói ellenére az ébredő milicisták tevékeny szerepet vállaltak a nyugat-magyarországi felkelésben is, a Prónay, Héjjas, Hir György és más paramilitáris vezetők által szervezett, mintegy 2000 főnyi, Rongyos Gárda névre keresztelt irreguláris katonai egység bevonult Burgenland területére. A felkelés maga 1921. augusztus 28-án kezdődött meg a mai Burgenland és Sopron környékének területén. A felek Ágfalvánál ütköztek meg, ahol Héjjas körülbelül 120 embere, az Alföldi Brigád fegyveresei keveredtek tűzharcba az osztrák csendőrökkel. A rongyosok eredményes gerillaharcot folytattak az osztrákokkal, így lehetetlenné vált, hogy Ausztria birtokába vegye a neki ítélt területet. Soprontól keletre szinte minden faluban jelen voltak a felkelők. 1921. október 4-én Prónay Pál felkelőcsapata kikiáltotta Lajtabánság de facto államot,¹¹¹ az államfői tisztséget betöltő lajtai bán pedig maga Prónay lett. Horthy Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt, a MOVE elnökét, aki ekkoriban ugyancsak az ÉME vezetőségi tagja is volt, küldte Nyugat-Magyarországra kormány megbízottként az események kézben tartása céljából. A források szerint Gömbös tárgyalni, egyeztetni próbált volna Héjjas Ivánnal, a radikális gerillaparancsnok azonban leginkább a saját feje után ment,

---

¹¹⁰ ZINNER, i. m. 124–126.

¹¹¹ Lajtabánság rövid történetéről legfrissebben lásd: TÓTH Imre, *Lajtabánság. Felkelőállam a nyugati végeken*, Rubicon, 2020/4, 8–17.

figyelman kívül hagyva a kormányzat bármiféle akaratát.¹¹² Bethlen István és kormánya a nyilvánosság előtt elhatárolta magát a Burgenlandot ellenőrzésük alatt tartó fegyveresektől, akiknek egyébként körülbelül 70%-a lehetett tagja az Ébredő Magyarok Egyesületének.¹¹³ Az 1921. október 11-ei velencei konferencián Bethlen olyan alkut tudott kötni az antant-hatalmakkal, mely szerint, ha az irreguláris magyar csapatok kivonulnak Burgenlandból, Sopron lakossága népszavazáson maga dönthet a város hovatartozásáról. Az

---

¹¹² Érdekes és ellentmondásos tény, hogy bár a Kettőskereszt Vérszövetséget Siménfalvy Tihamér tábornok mellett Prónay Pál és Héjjas Iván nevéhez szokás kötni, és a köztudatban róla elterjedt információk szerint tagjai a nyugat-magyarországi felkelésben is aktívan részt vettek, a Nyugat-Magyarországon tevékenykedő irreguláris alakulatok pacifikálására, vagy legalábbis tevékenységük kormányzati kontroll alá vonására a térségbe küldött Gömbös Gyula hátrahagyott egy Bethlen István miniszterelnöknek címzett, 1921. szeptember 30-ai keltezésű levelet. Gömbös ebben arra kéri Bethlent, hogy ha lehetséges, bocsássa a rendelkezésére a „KKV-szervezet”, tehát valószínűleg a Kettőskereszt Vérszövetség 500 jól képzett, géppuskákkal felszerelt emberét, mert nem tud szót érteni és megegyezésre jutni Héjjassal. Ebből a forrásból tehát az olvasható ki, hogy a KKV Sz ebben az időben kormányzati irányítás alatt állt, és fegyvereseit Gömbös szándéka szerint épp azon paramilitáris vezetők ellen kellett volna bevetni, akik nem engedelmeskednek a Bethlen-kormány akaratának, és akik a szervezetről széles körben elterjedt információk szerint vele együtt ugyancsak annak vezetői közé tartoztak. Vö. *Gömbös Gyula levele Bethlen István miniszterelnöknek, melyben a KKV Sz fegyvereseinek segítségét kéri Héjjas Iván ellen*, in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, forráskiad. KARSAI Elek–NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, 203–204.

¹¹³ ZINNER, i. m. 131.

1921. december 14–16-ai soproni népszavazás – részben a városban tartózkodó, ébredő illetőségű magyar fegyveresek jelenléte miatt – Magyarország számára kedvezően alakult. A néhány hétig fennálló Lajtabánság de facto állam ezután megszűnt létezni, a magyar fegyveresek pedig kivonultak a területről.

1921 telére, IV. Károly második sikertelen visszatérési kísérlete után – melyben ugyancsak részt vettek legitimista ÉME-tagok is – sikeresen tűnt az ÉME integrálása a bethleni konszolidáció politikai rendszerébe. Ráday Gedeont 1921 decemberében Klebelsberg Kunó váltotta a belügyminiszteri székben, akinek igen határozott elképzelései voltak a szélsőjobboldali mozgalmak visszaszorítására. Az egyesület elnöke végül az örkényi földbirtokos, a vidéki főosztály korábbi vezetője, Pálóczi Horváth István lett. A társelnöki pozíciókat gróf Széchenyi Viktor és dr. Hegedűs György, az alelnökök Bárczay Ferenc, Bernárd Ágoston, Budaváry László, Darányi Ferenc, Fáy Gyula, Sármezey Endre, Horváth Géza és Prónay Pál lettek. A vezetőségben megszűnt a szélsőségesek túlsúlya, a testület jóval heterogénebb lett, a szervezet vezetői közé kerültek például Balogh Ferenc miniszteri tanácsos, Hir György és Pröhle Vilmos nemzetgyűlési képviselők, Csilléry András és Ereky Károly volt miniszterek, Kőváry Lajos író, Héjjas Iván egykori különítményparancsnok és földbirtokos, vagy Wolff Károly, a fővárosi politikát meghatározó keresztényszocialista jogász-politikus, a főudvarnagyi bíróság elnöke. A vezetőségi tagok igen vegyes társadalmi háttere és politikai nézeteik heterogenitása is egyfajta konszolidációra utal, ugyanakkor a

vidéki ÉME-vezetők között továbbra is igen sok volt a radikális, antiszemita elveket valló személy. A vezetőség összetétele ugyanakkor összességében a középrétegek dominanciáját mutatja az egyesületben.¹¹⁴

Az ÉME a konszolidáció előrehaladtával egyre jobban bekapcsolódott a pártpolitikai küzdelmekbe is, és gyakorlatilag elválaszthatatlanul összekapcsolódott a szociálpolitikai követeléseit egyre hangosabban megfogalmazó keresztényszocialista mozgalommal.¹¹⁵ A konszolidáció zálogaként Bethlen István miniszterelnök törekvései és tárgyalásai nyomán az 1920-as választások két legsikeresebb pártja, a Nagyatádi-Szabó István vezette Országos Kiszgazda- és Földműves Párt és a kormányon levő Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja 1922. február 2-án Keresztény Földműves-, Kiszgazda- és Polgári Párt néven egyesült. Az így létrejött új párt, melyet a korabeli közbeszédben csak Egységes Párt néven emlegettek, agrárpártból széles gyűjtőpárttá válva akarta folytatni konszolidációs politikáját, lehetőleg minél stabilabb parlamenti többséget szerezve az 1922-es nemzetgyűlési választásokon.

A választásokat persze immár az új, 2200/1922. ME. számú rendelet alapján tartották, amely gyakorlatilag csak Budapesten és környékén, illetve a törvényhatósági jogú városokban biztosították a titkos választójogot, a választópolgárok vidéken nyíltan szavaztak. Az Egységes Pártnak a tömegbázis biztosítása céljából szüksége volt az

---

¹¹⁴ ZINNER, i. m. 138–146.

¹¹⁵ ZINNER, i. m. 147.

Ébredő Magyarok Egyesületére és a Magyar Országos Véderő Egyletre, a választás közeledtével pedig az ébredők politikai aktivitása is egyre nőtt.

A szervezet politikai befolyását jól mutatja, hogy a nemzetgyűlés 245 mandátumából 143 helyet foglalt el abszolút többséggel az Egységes Párt mint új kormánypárt, az összesen 245 képviselőből pedig 31 egyúttal az ÉME tagja is volt. Igaz, ezek közül nem minden képviselő volt kormánypárti, hiszen az ÉME-n belül is megvoltak a mérsékelt és a radikális jobboldali szárnyak, az az ellentmondásos helyzet pedig, mely szerint a kormánypárt hol kihasználta az ÉME-t, hol kifejezetten ütköztek a kormány és az egyesület érdekei, az 1920-as évek első felében végig megmaradt. A radikális politikai erők a parlamenten belül mindazonáltal kisebbségben maradtak, így Bethlen István és kormánya terve, hogy a konszolidációval és a lehető legnagyobb parlamenti többséggel a szélsőséges politikai irányzatokat pacifikálják, végül valamennyire sikeresnek bizonyult.¹¹⁶

---

¹¹⁶ ZINNER, i. m. 159.

FORRÁSOK

**AZ ILLY LÁSZLÓ VÁDLÓTTÉRŐL KÉSZÜLT
TÖRVÉNYSZÉKI ORVOSI SZAKVÉLEMÉNY
BUDAPEST, 1920. AUGUSZTUS**

Illy László 19 éves, született 1901. február 6-án, Szegeden, róm. kath., nőtlen, volt katonai detektív, előbb tanuló, apja májlobban, anyja 1914-ben tábeszben¹¹⁷, 2 testvére tüdővészben, egy gégesorvadásban halt meg. Ő maga gyakori fejfájásban szenved. Nehézkórja¹¹⁸ nem volt, 2 ½ év előtt tudta meg, hogy latens luese¹¹⁹ van, akkoriban foghúsa fájt, s vérvizsgálatot végeztek nála. F. évi május 12-én öngyilkossági szándékkal mellbe lőtte magát, mert alezredese nem akarta elhinni jelentését. A bal mellkas felső részén a lövési seb nyomaként babnyi rózsaszínű heg van. Apja kereskedelmi iskolai tanár volt, 4 elemi, 4 gimnáziumi, 2 kereskedelmi iskolai osztályt végzett, a felsőből kimaradt, mert egy tanárával incidense volt, aki őt arcul ütötte, ő kikérte magának, 1919. december 15-én a Nemzeti Hadseregbe lépett, de lueses szaruhártyalobja miatt április 6-án leszerelt. F. évi január 28-ától április 6-áig szabadsága alatt, mint kém, a románok ellen teljesített szolgálatot. Ezután civil katonai detektív lett Szegeden, ingyen szolgált a kémvédelmi csoportnál, s szervezte a katonai detektívcsoporthoz. 2–3 hét előtt jött Budapestre, a Prónay-

---

¹¹⁷ tábesz = a gerincvelő idegpályáinak szifiliszfertőzéséből eredő sorvadása.

¹¹⁸ nehézkór (régies) = epilepszia.

¹¹⁹ lues = szifilisz.

csoportba akart belépni, felvételéig az Ébredő Magyarok Hírszerző Osztályánál kapott beosztást. Heves természetű. Mostohája miatt nézeteltérése volt apjával, mert mostohája alaptalan panaszára apja nővérét akarta megverni, ő mostohaanyját ütötte, mire apja elzavarta a háztól, ekkor 3 hétig bujdosott, titokban járt haza, rossz társaságba került, hazulról lopkodott, s a tárgyakat eladogatta, ebből folyólag apja kérésére a szegedi fiataikorúak bírósága javítóba helyezte, ahol 5 hónapot töltött, 3 hónapig pedig a kassai kórházban kezelték. Diákkorában azzal gyanúsították többbedmagával, hogy a fizikai szertárból, ahol a 10 perces szünetben cigarettáztak, 700 korona értékű holmit loptak, de a tettesek utóbb megkerültek, s el is ítélték őket. A szesz italokat ritkán élvezte, nemi életet 5 év óta folytat, onanista nem volt. Középtermetű, jól fejlett és táplált, erőteljes izomzatú ifjú. Homloka előredomborodó. Homlokdombok elsimultak, fülei kicsinyek, szemei neuropátiások, arca ferde, felsőajka vastag. Látái középtágak, fényre, alkalmazkodásra jól reagálnak. Arcizmait jól idegzi be, nyelve, keze reszket. Térdreflexe rendes. Behunyt szemmel inog. Testtartása egyenese, mozgásai szabadok, tekintete élénk. Magatartása kihívó, fenegyerekes, de jó szóval könnyen fegyelmezhető, s illedelmessé válik. Képességeit túlbecsüli, öntelt, hangulata ingerlékeny. Percepciója, appercepciója, asszociációja zavartalan, helyre, időre, körülményeire és viszonyaira nézve jól tájékozódik. Beszéde folyékony, ismeretei kielégítik foglalkozásköre igényeit, vallásos és jogi fogalmai fejlettek. A bűnvádi cselekmény jelentőségét felfogja, s azzal szemben kellőleg védekezni képes. Azt mondja, július 27-én

álmatlanul töltött éjszaka után érkezett Szobróól, ahol egy kémkedési és csempészeti ügyben nyomozott. A központban referált, ekkor hallotta, hogy az V-ik kerületben gyűlés van, s oda embereket kérnek. Ott hallotta, hogy a Club Kávéházban cionista gyűlést tartanak, az Ébredő Magyarok Egyesülete és a Nemzeti Hadsereg ellen szervezkednek. Meczner név alatt egy Tőkés nevű egyén tárgyalta a fiúkkal, azt mondta, hogy a cionistákat szét kell verni. Többben a kávéházba mentek, ahol a gyűlés helyét keresték, a teraszon az első zsidót pofon vágta és mellbe ütötte, s erre, mint egy jelre valamennyien pofozkodni kezdtek. Ő a kávést is pofon akarta ütni, de a leány figyelmeztette, hogy apja keresztény és semmiben nem bűnös, mire ő mondta, hogy vigye el az apját, mert valamennyien izgatottak. A kávéházban ébredő gazembereknek, Horthy-kutyának is nevezte őket, ami még jobban felbosszantotta. Midőn Varsányi ügyvédet az utcán igazolásra szólították fel, ő is odament, s Varsányi tagadta, hogy zsidó, de azt is mondta, hogy nem is katolikus. Midőn követelte, hogy péniszét mutassa, s az hivatkozott arra, hogy hölgyek társaságában van, ő udvariasan kérte, hogy legyen szíves pár lépésnyire jönni, de a hölgyek ekkora önként eltávoztak. Midőn Varsányi ezután sem mutatta meg a péniszét, pofon vágta, Illek pedig feléje ütött, s ekkor hallotta a durranást, Varsányi összeesett, benne pedig megállt a vér, azután mind elfutottak az Országház térre, ahol Illek közölte, hogy alighanem lelőtte az embert. Belátja, hogy drasztikus és nem jogszerű az igazoltatásnak általa választott módja, de azzal védekezik, hogy az illető ingadozó nyilatkozata hozta méregbe. Rigóczytól hallotta utólag, hogy az is valakit

leszúrt. Sajnálja, hogy így történt a dolog, magát a gyilkosságban és a lázadásban nem érzi bűnösnek, célja csupán a Nemzeti Hadsereg-ellenes gyűlés szétverése volt, s az illetőket az ő módszerük szerint akarták megbüntetni. Ítéleteiben némi felületességet árul el, erkölcsi érzete tompult. Miután azonban nála érzékcsalódások, téveszmék, kényszerképzetek, nehézkóros vagy szédülésszerű rohamok nem észlelhetők, emlékezete úgy a közeli, mint a távoli múlt eseményeire nézve zavartalan, a vádbeli cselekménnyel szemben kellőleg védekezni képes, megállapítható, hogy Illy László degenerált, csekélyebb szellemi értékű, impresszionábilis,¹²⁰ ingerlékeny, csökkent megfontolási képességgel bíró egyén, azonban az akaratbeli szabad elhatározási képességet kizáró elmezavarban vagy öntudatlanságban nem szenved, s a bűnvádi cselekmény idejében sem szenvedett.

Az irat jelzete: HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Eredeti, gépelt.

---

¹²⁰ impresszionábilis = a benyomásokkal szemben fogékony, érzékeny.

**ILLY LÁSZLÓ VÁDLOTT VALLOMÁSA A
BUDAPESTI KIRÁLYI
BÜNTETŐTÖRVÉNYSZÉK, MINT
RÖGTÖNÍTÉLŐ BÍRÓSÁG ELŐTT
BUDAPEST, 1920, AUGUSZTUS 17.**

Belép: Illy László vádlott.

A Bp. 304. §-ának alkalmazása mellett feltett kérdésekre nyilatkozata a következő:

A vádat megértettem, bűnös nem vagyok.

Múlt hét szombatján múlt 5 hete annak, hogy Szegedről eljöttem. Eljövetelem oka az volt, hogy nővérem, ki az egész családnak a fenntartója, zsidó zongoratanítványát elveszítette miattam, mert a szegedi zsidóság tudta, hogy mennyire zsidógyűlölő vagyok, ki egy alkalommal egy zsidót a nyílt utcán tetteleg bántalmaztam. Ez a zsidógyűlölet valósággal belém nevelődött, mert atyám már gyermekkoromba[n] sokat beszélt nekem a zsidók tetteiről, s most senki sem biztatott a zsidók elleni támadásaimra.

Gyerekkoromban apámnak egy nadrágját adtam el, amiért javítóba tétetett, és így 5 hónapot töltöttem Kassán, honnan kórházba kerültem, majd 1918 novemberében ismét hazakerültem.

Tény az, hogy a vörös hadseregben is voltam katona, de ezt nem önként tettem, hanem, mivel a kommün előtt a Vörös Újság egyik rikkancsát az újság terjesztése miatt megpofoztam, a kommün kitörése után azzal fenyegette, hogy ha nem lépek be a vörös hadseregbe, úgy forradalmi

törvényszék elé állítanak. Én a hadseregbe való belépést választottam, ekkor egy nyilatkozat aláírására kényszerítettek, mely szerint önként léptem be. A vörös hadseregből augusztusban szabadultam, mikor is oláh fogságba estem, majd onnan elbocsátva Szegeden Macskási László hadnagy úr vezetése alatt álló hírszerző osztálynál, mint kém teljesítettem szolgálatot.

Itt Budapesten még nem volt katonai beosztásom, az ébredőknél, mint hírszerző szerepeltem, mely minőségemben az egyes tudomásunkra jutott különböző eseteket illetékes helyen jelentettük. Illek beosztása ugyanez volt, őt igazi magyarnak és zsidógyűlölőnek ismertem.

A Club Kávéházi verekedésben részem van, a gyilkosságot tagadom, Varsányi ügyvéd gyilkosa nem én vagyok, hanem Illek.

A verekedésben nem vagyok bűnös azért, mert az volt a tudomásom, hogy a Club Kávéház szuterénjében cionista gyűlés van, amelyet az ébredők és a hadsereg ellen, azok letörésére hívtak egybe a zsidók. Mi ezt mentünk leverni, mert igazi magyaroknak éreztük magunkat, ezért nem vagyok bűnös.

Július hó 27-én este érkeztem vissza Szobról, hol kémszolgálatot teljesítettem, s ez alkalommal nálam volt a Kerecsényi főhadnagy úrtól kapott revolver 20 golyóval, amelyikből 10 volt a tokba[n], 10 pedig a revolverbe[n].

Megérkezésem után felmentem az egyesület központjába, hol értesültem, hogy a Berzenczey utcai iskolába valami dologhoz embereket kérnek, amire Illek, 3

Prónay-önkéntes és én vállalkoztunk, anélkül azonban, hogy tudtuk volna, hogy miről van szó.

Fölmenve az iskola folyosójára Mecznert kerestük, mert az ő névjegyén volt írva a megrendelés, és hívásunkra két úr jött ki, egyiken fehér ruha volt, mint később a rendőrségen megtudtam, ez Tőkés Károly volt, a másik egy magas, fekete hajú és bajuszú, karikás szemű egyén volt, aki fehér kabátot és mellényt viselt.

A teljesen fehér ruhába öltözött Tőkés magát Mecznernek nevezte, és előadta, hogy a Club Kávéházba[n] cionista gyűlést tartanak, amit nekünk kell szétverni, ő elmegy a rendőrőrszobára, és összeköttetése révén intézkedni fog, hogy rendőr a közelben ne legyen, s ha a hatóság be akar avatkozni, úgy gondja lesz arra, hogy a műegyetemi zászlóaljat vezényeljük majd ki. A másik vele lévő, barna ember, kiről a rendőrségen felmutatott fénykép után megállapítottuk, hogy Koller Károly volt, azzal biztatott, hogy a többi, régebbi verekedéseket is ő rendezte, nem kell félni semmit.

Tőkés ekkor a rendőrségre távozott, azt hagyva hátra, hogy a terv megbeszélése után menjünk a vendéglőjébe, ott várjuk be őket. Ez így is történt. A vendéglőbe – amely a Wahrmann utca sarkán volt, menet [közben] a Wahrmann téren egy társaság jött velünk szemben, egyikünk közülünk azt mondta, hogy kommunisták, mire ők visszaszóltak, hogy tolvaj ébredők. A következő pillanatban egyiknek elkaptam a csuklóját, Illek pedig fejbe vágta. Ennél több előzőleg nem történt.

Tőkés vendéglőjébe[n] Illek, Koller, három önkéntes, Fekete László és még 10–15-en mentünk be, ahol ½ 10-ig csupán időtöltésből 1–1 pohár sört vagy pálinkát ittunk meg, és 10 óra fele a Club Kávéházhoz indultunk. A társaságból Illeknél Frommer volt, nálam a pisztolyom, az önkénteseknél bajonett, a többieknél sétabot, egynél pedig ólomvégű drótkötél.

A Vígsház hátsó oldalán beszéltük meg, hogy Rigóczy, Illek meg én előre bemegyünk, Rigóczy elvágja a telefondrótot, azután szétverjük a társaságot, és a többiek körbeállják a kávéházat, hogy aki menekülni próbált, azt ők verik meg. Állítom, nem volt tervbe véve az, hogy bárkit is megöljünk, kizárólag verekedésről volt szó, s bár beismerem, hogy én kijelentettem, „hogy nem simán, hanem alaposan verjük meg a zsidókat, mert ez most másfajta, alapos verekedés lesz, és aki fél, az maradjon”, ennek dacára sem gondoltam arra, hogy halállal fog végződni a szétverés.

Rigóczy előbb elment, majd visszajött azzal, hogy nem sikerült a drót elvágni, majd nemsoká jött Tőkés és jelentette, hogy ¾ 10-kor már nem lesz rendőr a körletben. Ekkor 2–5-ös csoportokba[n] vonultunk a kávéház elé, hol Rigóczyval bementünk, egy feketét megittunk, és kijöttünk. A kijáratnál állott Koller kiadta a jelszót, hogy lehet kezdeni. Én előbb Rigóczyknak figyelmét felhívtam egy ott gyanúsán ólalkodó házmesterre, akinek figyelésére ő visszamaradt, én pedig „üsd a zsidót!” kiáltással az ajtó mellett ülő egyént pofon, majd mellbe vágtam, akkor széket emelt rám, amire én egy széket vágtam hozzá, majd végigrohantam a kávéházon egy nyitott ajtó felé, hol egy nő állott az utamba,

hogy a hátam [mögött] lévő férfi, aki az atyja, ne bántsa, mert keresztyén, és erre én ennek békét is hagyva tovább rohantam a szuterén felé, hol értesülésünk szerint a cionista gyűlést tartották. A szuterénbe[n] felgyújtottam a villanyt, ott azonban senki sem volt. Amíg a termen szaladgáltam, az egyik emelvényről egy kövérebb zsidó azt kiabálta felém: „Ébredő gazemberek, Horthy-kutyák!”, mire én dühömben[n] rá emeltem a revolveremet, de aztán tovább mentem

A többiek ez alatt törték-zúztak, és ütötték a még bent levőket, amikor pedig kiürült a kávéház, akkor kimentünk az utcára. A Szemere utcán haladtunk lefelé, amidőn észrevettem, hogy kettő egy társaságnak tart, amelyben ők is voltak, s úgy láttam, hogy két férfi van köztük. Én Illelkel és még egy önkéntessel mentem, a többiek hátul jöttek. Előkiáltottam az előre sietőknek, hogy ne bántsák a társaságot, amikor pedig odaértünk, én kérdeztem az egyik férfitől, akiről később megtudtam, hogy Varsányi ügyvéd volt, hogy „zsidó-e vagy keresztyén?”, ő erre azt válaszolta, hogy „dr. Varsányi ügyvéd és keresztyén vagyok”. Én erre azt mondtam neki, hogy az nem elég, és „legyen szíves, mutassa meg a hímveszőjét”.

Ő erre azt felelte, hogy hölgyek jelenlétében ezt nem hajlandó megtenni, amire én azt mondtam, hogy jöjjön pár lépéssel tovább. Alig lépett 2-3-at, egy egész gyűrű fonódott köré, s ő félve azt mondta, „nem vagyok se zsidó, se keresztyén, de nem is mutatom meg.”

Erre bal kézzel arcul ütöttem, a többi is elkezdte ütlegetni, s eközben akként álltunk, hogy én közvetlenül szembe[n] álltam Varsányival, a háta mögött, valami kis

magaslaton, azt hiszem, kövön vagy gerendán, Illek állott, és pedig úgy, hogy fejjel magasabbnak látszott Varsányinál, tőlem balra Fekete László állott, jobbra az önkéntesek, és a többiek körülbelül 10-en. Ugyane pillanatban láttam, amint Illek fa nyél nélküli Frommer pisztolyát felemeli, azzal Varsányi fejére sújt, ugyanakkor egy különös, tompa pukkanást hallottam, lángot azonban nem láttam, s Varsányi összeesett.

Tagadom, hogy a lövés az én revolveremből történt volna, és nem dicsekedtem azzal, hogy én öltem meg az ügyvédet. Az én revolveremből a kapott húsz golyóból egy sem hiányzott, és mind a húsz golyót a revolverrel együtt átadtam Zróv főhadnagynak. Én magam is kérem a fegyverszakértői véleményt, illetve megállapítását annak, hogy a lövés nem az én fegyveremből történt.

Ezután az eset után mutatta Rigóczy a szuronyát, s azt mondta, hogy leszúrta Verebélyt, én azonban azt hittem, hogy nem mondja komolyan.

Az eset után a Berlin Szálló első emelet 13. szobájába mentem, ahol egy vidéki jegyző ismerőssémmel az általa vidékről hozott élelmiszert elfogyasztottuk. Tény azt, hogy egy fehér nadrágom is van, amit a szobaasszonynak át is adtam kimosás végett, de ez nem volt véres, csak piszkos.

Elnök felmutatja a 128 naplósám alatti és Koller Károlyt ábrázoló fényképet, majd külön-külön szembesíti Meczner és Tőkés vádlottakat Illy vádlottal.

Illy vádlott: A fényképen lévő egyében határozottan felismerem azt a fehér kabátot és mellényt viselő egyént, akit Kollernek neveznek.

Mecznert csak letartóztatás után ismertem meg, ez előtt nem ismertem, a Berzenczey iskolában nem vele beszéltem.

Tőkés vádlottban határozottan felismerem azt az egyént, akivel a Berzenczey utcai iskolában beszéltem, aki magát Mecznernek nevezte, aki mondta, hogy a Club Kávéházban gyűlés lesz, amit szét kell vernünk, ő volt az, ki a rendőrségre ment, s akinek biztatása nélkül az egész dologban nem vettem volna részt.

Az irat jelzete: HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Eredeti, gépelt.

**A BUDAPESTI KIRÁLYI
BÜNTETŐTÖRVÉNYSZÉK, MINT
RÖGTÖNÍTETŐ BÍRÓSÁG ÍTÉLETE ILLY
LÁSZLÓ ÉS TÁRSAI BÜNTETŐPERÉBEN
BUDAPEST, 1920. AUGUSZTUS. 19.**

A Budapesti Kir. Büntetőtörvényszék, mint rögtönítelő bíróságtól.

B. V. 8821/1920.

St. 1242/140. szám/1920.

A MAGYAR ÁLLAM NEVÉBEN!

A Budapesti Kir. Büntetőtörvényszék mint rögtönítelő bíróság gyilkosság és lázadás büntette miatt TÓKÉS KÁROLY, ILLY LÁSZLÓ, KÖRMENDY GÁBOR, IMRE SÁNDOR, SCHWIKER MIHÁLY, FEKETE LÁSZLÓ, FEKETE SÁNDOR és VANEK LÁSZLÓ ellen a kir. ügyészség által szóval előterjesztett vád felett Gadó István kir. törvényszéki elnök, mint elnök, Dobák Géza, dr. Bubits Jenő, Binder József és dr. Sádl Ernő kir. törvényszéki bírák, valamint dr. Kósa János kir. törvényszéki jegyző és dr. Paschek Viktor kir. törvényszéki joggyakornokok, mint jegyzőkönyvvezetők részvételével dr. Bálint Ernő kir. főügyész-helyettesnek, mint közvádlnak, az előzetes letartóztatásban levő vádlottaknak, és dr. Füzeséry Árpád, dr. Abay János, dr. Ujlaki Géza, dr. Lénárd Béla, dr. Eichner Albert, dr. Miklós Ferenc, dr. Szekeres István és dr. Pethe

György ügyvédek, mint védőknek jelenlétében Budapesten 1920. évi augusztus 17., 18. és 19. napján a gyorsított bűnvádi eljárás rögtönbíráskodás-szabályai szerint megtartott nyilvános főtárgyalás alapján, a vád és a védelem meghallgatása után meghozta a következő

ítéletet:

A kir. törvényszék, mint rögtönítélő bíróság, bűnösnek mondja ki,

I. az 1920. augusztus 2-től letartóztatásban levő Illy Lászlót, aki Szegeden, 1901. február 6-án született, budapesti lakos, róm. kath. vallású, írni-olvasni tudó magánhivatalnok,

II. az 1920. július 30-tól letartóztatásban levő Körmendy Sándort, aki Budapesten, 1902. augusztus 31-én született, református vallású, írni-olvasni tudó kereskedősegéd,

III. az 1920. július 30-tól letartóztatásban levő Imre Sándort, aki Gyomán, 1903. február 27-én született, ref. vallású, budapesti lakos, villanyszerelő-tanonc,

IV. az 1920. július 30-tól letartóztatásban levő Schwicker Mihály, aki Varjason, 1901. november 18-án született, róm. kath. vallású, budapesti lakos, fodrászsegéd,

V. az 1920. július 30-tól letartóztatásban levő Fekete Lászlót, aki Kolozsvárott, 1901. február 27-én született, unitárius vallású, budapesti lakos, kultuszminiszteri napidíjas, és

VI. az 1920. július 30-tól letartóztatásban levő Fekete Sándort, aki Kolozsvárott, 1903. május 23-án született, unitárius vallású, budapesti lakos, kultuszminiszteri segédaltiszt, mint tetteseket,

a Btk. 155. §-ába ütköző és a 155. § szerint minősülő lázadás bűntettében, illetve Körmendy Sándor, Imre Sándor és Fekete Sándor vádlottakat a 9950/1915. I.M.E. sz. rendelet 38. §-ának 3. bek. alapján a Btk. 20. §-ához képest annak vétségében, amit azáltal követtek el, hogy Budapesten 1920. július 27-én este 9 óra tájban az Ébredő Magyarok Egyesülete V. kerületi szervezetének Berzenczey utcai iskola tornatermében megtartott gyűlése idejében az iskolai folyosón velük együtt legalább 20–25 civil, illetve katonai egyenruhába öltözött, mindez ideig még ismeretlen egyénnel, részben revolverekkel, részben botokkal felfegyverkezve összecsoportosultak azon célból, hogy Lipót körüti Club Kávéházban levő, egyénileg és számszerűleg meg nem jelölt zsidókat, tehát hitfelekezetet fegyveresen megtámadják, és az itt létrejött megállapodás értelmében Illy László vezetésével kb. 10 óra tájban a Club Kávéházhoz vonulva ütközben a Berzenczey utcához egy ott üldögélő zsidó társaságot megtámadtak, a társaság egyik tagját, Hofmann Arnoldot megverték, majd a Club Kávéház vendégeit Illynek „üsd a zsidót!” kiáltása után botokkal, székekkel, derékszíjakkal és a kezük ügyébe került kávéházi berendezési tárgyakkal szétkergették, egy márványasztalt, egy címtáblát, tükröt és több poharat, csészét, tányért összetörttek, és így több ezer koronára menő kárt okoztak, a kávéházban tartózkodó Krammer Gyulát agyba-főbe verték úgy, hogy az mindez ideig még be nem gyógyult sérüléseket szenvedett, s ugyanakkor a csoportnak az utcán tartózkodó egyik tagja, Rigóczky György bajonettjével Verebély Arthur bankigazgatót a Vígszínház utcában szíven szúrta, egy

ismeretlen egyén pedig Polgár Mihályt a Báró Aczél utcában oldalba szúrta, majd a csoportból ez ideig ismeretlen tettesek a Szemere és a Klotild utcák sarkán dr. Varsány Géza ügyvédet revolverlövessel megölték.

A kir. törvényszék ezért a 9950/1915 I.M.E. sz. rendelet 38. §-ának 3. bekezdése, illetve a Btk. 162. §-a alapján:

I. Illy László vádlottat 13 /tizenhárom/ évi fegyházra, mint főbüntetésre, továbbá 10 /tíz/ évi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanily tartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre,

II. Körmendy Sándor vádlottat a Btk. 91. §-ának alkalmazásával 5 /öt/ évi fogházra, mint főbüntetésre, továbbá 8 /nyolc/ évi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanily tartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre,

III. Imre Sándor vádlottat 6 /hat/ évi fogházra, mint főbüntetésre, továbbá 8 /nyolc/ évi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanily tartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre,

IV. Schwicker Mihály vádlottat a Btk. 91. §-ának alkalmazásával 10 /tíz/ évi fegyházra, mint főbüntetésre, továbbá 10 évi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanily tartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre,

V. Fekete László vádlottat a Btk. 91. §-ának alkalmazásával 10 /tíz/ évi fegyházra, mint főbüntetésre, továbbá 10 évi hivatalvesztésre és politikai jogai

gyakorlatának ugyanily tartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre,

VI. Fekete Sándor vádlottat 6 /hat/ évi fogházra, mint főbüntetésre, továbbá 8 /nyolc/ évi hivatalvesztésre és politikai és politikai jogai gyakorlásának ugyanily tartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre ítéli.

A szabadságvesztés-büntetésből az eddigi fogvatartásukkal semmit sem vesz kitöltöttnek.

A szabadságvesztés-büntetést megkezdésének napjától, a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését a szabadságvesztés-büntetésnek, vagy a szabadságvesztés-büntetés elévülésének befejezésétől kell számítani.

Vádlottak kötelesek az eddig felmerült bűnügyi költség fejében 971 koronát egyetemlegesen, az ez után felmerülő bűnügyi költségeket pedig külön-külön az államkincstárnak a Bp. 480. és 481. §-a alapján megtéríteni, de e költségeket a kir. törvényszéki az 1890:XLIII tc. 4. §-a alapján egyelőre behajthatatlannak nyilvánítja.

A kir. törvényszék a bűneljegyzék 1242/1920. tsz. alatt kezelt, a Katona Gyula, a Club Kávéház tulajdonosa sértettől lefoglalt 2 telefonkagylót Katona Gyulának a Bp. 488. §-a alapján kiadni, az ugyanazon tc. alatt őrzött és Schwicker Mihálytól lefoglalt Frommer pisztolyt pedig a Btk. 61. §-a alapján, mint a büntett elkövetésére használt tárgyat, elkobozni, és a kir. ügyészségnek megküldeni rendeli.

A rögtönítélő bíróság a 9950/1915. I.M.E. sz. rendelet 43. § 1. bekezdése alapján kimondja, hogy a Btk. 278. §-ába ütköző, dr. Varsány Géza sérelmére elkövetett

gyilkosság büntette miatt Illy László vádlottra vonatkozó vád tárgyában további rögtönítelő eljárásnak nincs helye, s ez okból az iratokat és a bűnjeljegyzék 1242/1920. tsz. alatt őrzött összes bűnjeleket azok kivételével, amelyekre vonatkozólag a fentebb már intézkedés tétetett, valamint a Tóth István tanú által a főtárgyalás során beszolgáltatott, s bűnjelként lefoglalt Frommer pisztolyt 5 lövedékkel együtt a budapesti kir. ügyészséghez áttenni rendeli.

Az 1920. augusztus 11. óta letartóztatásban levő Tőkés Károly, született Beregkeresztúron, 1887. április 21-én, ev. ref. vallású, budapesti lakos, vendéglős vádlottat a Btk. 153. §-ába ütközött s a 155. §-a szerint minősülő vád alól a Bp. 326. § 2. pontja alapján, továbbá

az 1920. július 30-tól letartóztatásban levő Vanek László, született Bitsicán, 1904. augusztus 16-án, róm. kath. vallású, budapesti lakos, felsőkereskedelmi iskolai tanuló vádlottat a Btk. 153. §-ába ütköző és a 155. § szerint minősülő lázadás büntette miatt ellene emelt vád alól a Btk. 159. § első bekezdése, illetve a Bp. 326. § 3. pontja alapján felmenti, és a 9950/1915. I.M.E. sz. rendelet 41. §, illetve a Bp. 158. §-a alapján mindként megnevezett vádlottnak azonnal való szabadlábra helyezését elrendeli.

INDOKOLÁS

A kir. törvényszék Meczner Gusztáv, Tőkés Károly, Illy László, Körmendy Sándor, Imre Sándor, Schwicker Mihály, Fekete László, Fekete Sándor és Vanek László vádlottak előadása, illetve Vaneket kivéve a többinek ténybeli, s egyben

is terhelő beismerése Rigóczky György, Katona Gyula, Katona Boriska, Krammer Gyula, Kertész Hedvig, Erős Vilmos, Farkas Rudolf, Papp Gábor, Polgár Mihály, Dénes Leóné, Salcer Alice, Szabó Árpád, dr. Lehel György, Pál Gusztáv, Timkó András, Petrovits Károly, Petrovits Károlynék, Verebély Leó, Hofmann Arnold, Goldmann János, Pankesz Mór, Katona Lajos, Juhász József, Engleckner Béla, Brinner Ferenc, dr. Dániel Sándor, Selmeczi Ferencné, Budai János, Kadosák Tiborá, Teleky Etel, Borboly Márton, Vidovits Ádám, Ferenczi Jánosné, Argutin József, Balogh Béla, Bánhalmy Dezső, Boros Gyula, Tagner József, dr. Maraszlovits Károly, Tóth István, Zubkó Ilona, Bóthy Zsigmond, Stepanovszky Gusztáv, Sánta József, Abday Gusztáv, Kápolnay József tanúknak egybevetett vallomása, a boncjegyzőkönyvek, Hoffman Arnoldnak, Krammer Gyulának és Polgár Mihálynak orvosi látletelei, dr. Németh Ödön és dr. Bakody Aurél elmeorvos-szakértők és dr. Minich Károly kir. törvényszéki orvos és dr. Gyulay Elemér fegyverszakértő szakvéleményei, a bűnjeljegyzék és a helyszíni szemléről felvett jegyzőkönyvek, a vádlottak születési anyakönyvi kivonatai és erkölcsi bizonyítványai, továbbá a H.B. 897/1920/VI. sz. hadbírószéki ítélet alapján megállapította a következő tényállást.

Folyó évi július hó 27-én este 8–9 óra között az Ébredő Magyarok Egyesületének V. kerületi szervezete Meczner Gusztáv elnök elnöklete alatt a rendes heti propagandagyűlésre gyűlt össze a Berzenczey utcában lévő iskola tornahelyiségében. Míg a tornateremben a gyűlés folyt,

az iskola folyosóján kb. 20–25, részint civilekből, részint katonai egyénekből, illetve katonai egyenruhába öltözött egyénből álló csoport verődött össze.

A csoport tagjai nagyrészt revolverekkel, illetve botokkal voltak felfegyverkezve. Illy László, aki Körmendy Sándor, Imre Sándor, Schwicker Mihály, Fekete László, Fekete Sándor, Vanek László és Rigóczky Györggyel együtt szintén a csoportban volt, egy „fehér ruhás”, eddig meg nem állapított egyénnel anélkül, hogy az Ébredő Magyarok Egyesülete, illetve annak vezetősége arról bármit tudott, vagy sejtett volna, megbeszélte, hogy a Club Kávéházban levő, s állítólag hazafiatlan gondolkozású, de egyénileg és számszerűleg meg nem jelölt zsidókat a kávéházból kiverik. Ezt a tervet Illy a folyosón tartózkodókkal közölte azzal, hogy nem sima, hanem alapos verekedés lesz, s aki fél, az maradjon. E kijelentésre Vanek László a csoportból kilépett, míg a többiek Illy vezetésével megindultak este 10 óra tájban a Club Kávéházhoz a tervbe vett cél végrehajtására. Előbb azonban Rigóczky[t] Schwicker Mihállyal és Imre Sándorral előre küldék a Club Kávéház telefonja vezetékének szétvágására, hogy a tervezett erőszakoskodásról a kávéházbeliek a rendőrséget idejekorán ne értesíthessék. Az Illy vezetése alatt álló csoport útközben a Berzenczey utcában megtámadott egy utcán üldögélő zsidó társaságot, s annak egyik tagját, Hoffmann Arnoldot a fején megsebesítették. A Club Kávéházhoz érve a csoport egyes tagjai bementek a kávéházba, mint vendégek, mások pedig, mint figyelők, az utcán maradtak. Mikor a terepszemle megtörtént, a csoport a Vígyszínház utcában a támadás

megkezdésének megbeszélésére ismét összejött, s miután egy állítólag leselkedő házmester Rigóczkyval az utcán megfigyeltettek a többiek, Illy Lászlónak az „üsd a zsidót!” kiáltására berohantak a kávéházba, és székekkel, illetve a náluk volt botokkal, derékszíjjal, revolverrel és más, a kezük ügyébe eső kávéházi berendezési tárgyakkal a vendégeket ütlegetni kezdték, az üvegeket, edényeket, egy márványasztalt és egy címtáblát összetörtek, ezáltal több ezer koronára menő kárt okoztak, a kávéházban tartózkodó Krammer Gyulát összevissza verték. Eközben Rigóczky a Víg-színház utcában garázdálkodók előtt menekülő Verebély Arthur bankigazgatót bajonettjével szíven szúrta úgy, hogy Verebély nyomban meghalt, egy ismeretlen egyén pedig Polgár Mihály oldalba szúrta.

Krammer Gyula számos és súlyos sérülést szenvedett, melyek közül fejsérülései még most sem gyógyultak be, Polgár Mihály és Hofmann Arnold nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett.

A kávéházban történt verekedés végeztével a csoport egyes tagjai, köztük Illy László, a szökésben levő Illek Ferenc, Rigóczky György, Fekete László eltávoztak a Szemere utca felé, és a Klotild utca sarkán találkoztak a kávéházi verekedés előtt a Lipót körútról az utcába betért, és egy leányfalut kirándulásról hazafelé tartó dr. Varsány Géza ügyvéddel, a kisebb társaságával, s az ügyvédet a társaságában levőkkel együtt igazolásra szólították fel. Az ügyvéd igazolását a csoport tagjai kielégítőnek el nem fogadván ütlegetni kezdték őt, miközben egyikük, kinek kiléte azonban eddig megállapítható nem volt, egy Frommer

pisztolyból eredő lövéssel fejbe lőtte úgy, hogy annak következtében a kórházban, ahová később a mentők beszállították, meghalt.

Vádlottak elmebetegségben, vagy mulékony, súlyos betegségben nem szenvedtek.

A tett elkövetésekor Illy László, Schwicker Mihály és Fekete László 20-ik életévüket, Körmendy Sándor, Imre Sándor és Fekete Sándor pedig 18-ik életévüket be nem töltötték. Körmendy Sándor, Imre Sándor, Fekete Sándor a tett elkövetésekor a büntethetőséghez szükséges erkölcsi és értelmi fejlettséggel bírtak.

Illy László, Körmendy Sándor, Imre Sándor, Schwicker Mihály, Fekete Sándor vádlottak, valamint a Budapesti M. Kir. Hadosztálybíróság, mint ítélőbíróság által Verebely Arthur megölése miatt elítélt Rigóczky Györgynek, valamint ki nem derített társainak ekként bizonyított cselekménye, hogy a szóban levő alkalommal összecsoportosultak abból a célból, hogy a jelzett helyen a zsidókat fegyveresen megtámadják, s ez a csoport a romboláson és pusztításon kívül egyes személyek ellen erőszakot is követett el, megállapítja a Btk. 153. §-ába ütköző, s a 155. § szerint minősülő lázadás büntettét.

Ugyanis a 20–25 főből álló, felfegyverzett csoport, mint a következmények is nyilvánvalóvá tették, a közbéke megzavarására alkalmas tömeg volt, a csoportosulás azzal a célzattal történt, hogy a zsidó hitfelekezetet fegyveresen megtámadja, ezt meg is tette, tört-zúzott, s egyes személyeket tetteleg bántalmazott, sőt, súlyosan megsebesített olyannyira,

hogy a színhelynél, illetve annak közelébe[n] nyomukba[n] 2 halott is maradt.

Annál is inkább kellett a cselekményt lázadásnak minősíteni, mert a m. kir. kormány, illetve miniszterelnök által 1920. évi január 4-én 4481 ME. I. sz. alatt közzétett rögtönbíráskodási hirdetménnyel a mai súlyos időkre való tekintettel a nemzet jövője által megkövetelt törvényesség, jogrend, közbiztonság fenntartása érdekében különösen is figyelmeztetett mindenkit, hogy minden ilyen rendbontás és lázadás címén a Btk. helyes értelmezése szerint statárium alá esik, s így az elítélt vádlottakból álló csoport, mint dezorganizált tömeg felekezeti elvakultságában saját akaratát akarja az állam és társadalmi tényezők fölé emelni.

A cselekmény hitfelekezet ellen irányultnak azért volt tekintendő, mert számszerűleg és egyénileg meg nem határozott, és kizárólag zsidók ellen intéztetett, és a csoportosulás is azzal a szavakban is ismételten kifejezett célzattal jött létre, hogy a zsidókat fegyveresen megtámadja.

A büntetés kiszabásánál az elítéltek korára való tekintettel kizárt halálbüntetés helyett a rögtönbírószági eljárásról szóló rendelet által megszabott keretekben megállapított fegyház-, illetve fogházbüntetések tartamát illetőleg a bíróság figyelembe vette Illy Lászlónál enyhítő körülményként őszinte beismerését, Körmendy Sándornál büntetlen előéletét, idősebb társainak befolyását, s azt, hogy a támadásánál tisztán megfigyelő szerepet töltött be, nincs adat arra, hogy valakit bántalmazott volna, Imre Sándornál, Fekete Sándornál ugyancsak büntetlen előéletét, s idősebb társainak befolyását, Schwicker Mihálynál azt, hogy ő tetteleg

senkit sem bántalmazott, tovább úgy nála, mint Fekete Lászlónál a büntetlen előéletet, valamint mindegyiknél azt, hogy nem gonoszságból, hanem fiatalos elvakultságból követték el tetteiket.

Viszont súlyosító körülménynek kellett venni Illy Lászlónál azt, hogy kezdeményező és vezető szerepet töltött be, s nagyobb tevékenységet fejtett ki, Imre Sándornál és Schwicker Mihálynál azt a tényt, hogy a telefonvezeték elvágására vonatkozó vállalkozásokkal Rigóczy Mihállyal együtt külön tervszerű előkészítő cselekedetet is vittek véghez, valamennyire pedig, mint az eljárás folyamán kétségtelenül kiderült, teljesen alaptalanul, mintha az Ébredő Magyarok Egyesületével és a katonai egyenruhával visszaélve, egyes egyének bevonása folytán a Nemzeti Hadsereggel összefüggésben lett volna, és így alkalmat szolgáltatott arra, hogy az elkövetett bűncselekmények az Ébredő Magyarok Egyesületére és a Nemzeti Hadsereg hírnevére árnyékot vessenek.

Az elítélt vádlottak eddig fogvatartásukból annak aránylag rövid tartama miatt semmi sem volt beszámítható.

A Btk. 162. §-a alapján a mellékbüntetést Körmendy Sándor, Imre Sándor és Fekete Sándor vádlottakra nézve is ki kellett szabni, mert a rögtönítélő bírósági eljárás szabályai szerint nem a Bp. 17. §-a, illetve az Fb. rendelkezései alapján, hanem 9550/1915. I.M.E. sz. rendelet értelmében volt a büntetés megállapítandó, s így a Btk. 162. §-a figyelmen kívül hagyható nem volt, és pedig a mellékbüntetés időtartamát illetően sem, mert a büntett reájuk nézve a csak a felhívott rendelet különös büntetési nemére való tekintettel minősül

vétségge, s ekként a bűncselekmény minősítési lefokozásának a Btk. általános szabályai szerint való következményei itt alkalmazható nem voltak.

Tőkés Károlyt az ellene emelt vád alól azért kellett felmenteni, mert tagadta azt, hogy ő Illy Lászlót és társait az ezek által elkövetett cselekményre reábirta, vagy erről tudott volna. Tagadásával egyedül Illy Lászlónak vallomása terhelte, amennyiben Illy László azt vallotta, hogy ő lett volna a fehér ruhás egyén, aki a Berzenczey utcai iskola folyosóján Meczner Gusztávnak, az Ébredő Magyarok Egyesülete V. ker. szervezete vezetőjének tudta és beleegyezése nélkül, tehát nevével visszaélve rábeszélte őt és társait, hogy a Club Kávéházban összegyűlt zsidókat verjék széjjel. Minthogy azonban Illy László is kijelentette, hogy esetleg Tőkés személyében téved, a többi vádlottak sem ismerték fel benne az említett fehér ruhás egyént, és Tőkés Károly által az általa felhívott tanúkkal valószínűsítette azt, hogy az eset alkalmával nem is volt jelen, ezért ellene a törvényszék meggyőző bizonyítékot nem látott.

Vanek Lászlót pedig büntethetőséget megszüntető ama oknál fogva mentette fel, mert ama meg nem cáfolható, sőt, Simon Sándor tanú által is megerősített védekezése folytán, hogy ő akkor, amikor Illy kijelentette, hogy „most nem fogunk simogatni, s aki érzi, hogy gyenge, lépjen vissza”, visszalépett, s csak 50–60 lépésnyire, kíváncsiságból kísérte a csoportot, a kir. törvényszék tényként megállapította, hogy ő önként visszalépett. Minthogy a Btk. 159. §-ának a joggyakorlat által is követett helyes értelmezése szerint a büntethetőséget kizáró ok arra nézve is kiterjed, aki

a lázadás színhelyét önként elhagyja, és a lázadásban többé részt nem vesz, ennélfogva a felmentése indokolt.

Az ítélet egyéb rendelkezése a felhívott törvényszakaszokon alapszik.

Budapest, 1920. augusztus hó 19.

Gadó István sk. ft. elnök
dr. Sadl. Ernő sk. előadó

Gadó István
[sajátkezű aláírás]
elnök

A kiadmány hitelül:
Bánóczy Lajos
[sajátkezű aláírás]
s. hiv. tisztv.

Az irat jelzete: HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Eredeti, gépelt, aláírt.

A TANULMÁNYBAN ÉS A FORRÁSOKBAN ELŐFORDULÓ FONTOSABB TÖRTÉNELMI SZEMÉLYEK ÉLETRAJZI ADATTÁRA

Berzeviczy Béla (1870–1922) katonatiszt, tábornok, a honvéd vezérkar főnöke. A bécsújhelyi Terézia Katonai Akadémián végzett, 1890-ben avatták hadnaggyá. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében csapatszolgálatot teljesített, 1899-től a bécsi II. hadtest parancsnokságán beosztott vezérkari tisztt, 1906-tól a magyar honvédség lovassági felügyelőjének vezérkari főnöke volt. Az I. világháború idején harctéri szolgálatot teljesített, több hadtest parancsnokaként szolgált. 1919-ben nyugállományba helyezték, de szolgálatra jelentkezett a Nemzeti Hadsereg siófoki Fővezérségénél. Horthy Miklós kinevezte a kaposvári katonai körlet parancsnokává. 1919-ben a Honvéd Vezérkar főnöke lett. Jelentős szerepe volt az első világháborúban összeomlott magyar hadsereg újjászervezésére tett kísérletekben, a Horthy-féle Nemzeti Hadsereg Magyar Királyi Honvédséggé történő átalakításában, illetve ezzel együtt az országszerte tevékenykedő irreguláris katonai alakulatok leszerelésében és/vagy regularizálásában.

Bethlen István (1874–1946) gróf, jogász, politikus, diplomata, miniszterelnök, a Horthy-korszak politikájának egyik kulcsfigurája. Már fiatalon Ferenc József egyik magyar bizalmasa volt. 1919 februárjában kezdeményezésére alakult meg az ellenforradalmi Nemzeti Egyesülés Pártja. A

tanácsköztársaság kikiáltása után Bécsbe emigrált, ahol a szegedi kormány képviselőjeként az ellenforradalmi komité egyik vezetője lett. A Simonyi-Semadam-kormány lemondása után létrehozta az egységes kormányzópártot, de az új kormányt nem sikerült megalakítania. A Teleki-kormány bukása után, 1921. április 14-én miniszterelnök lett. Titkos politikai egyezséget kötött a szociáldemokrata párttal, majd miután a Kisgazda Párt felszámolására irányuló több kísérlete sikertelen maradt, híveivel együtt belépett a pártba, amelynek Nagyatádi Szabó István mellett az egyik vezetője lett. E pártból és a hozzá csatlakozott konzervatív pártokból létrehozta a Keresztény Kisgazda Földműves és Polgári Pártot (a korabeli köznyelvben: Egységes Párt), amely magva volt a későbbi kormánypártnak. 1922-ben szűkítette a választójogot, a városok kivételével visszaállította a nyílt szavazás rendszerét. A népszövetségi kölcsön megszerzésével és a súlyos adóemelésekkel elősegítette az ország gazdasági konszolidációját, amit 1929-ig további nagy összegű külföldi kölcsönök felvételével tartott fenn. 1926-ban a személyét is érintő frankhamisítási botrány megingatta pozícióját. 1931-ben lemondott, de továbbra is jelentős szerepet játszott a magyar politikában, mint a kormányzó bizalmas barátja és tanácsadója. 1935-ben Gömbös Gyula miniszterelnökkel támadt ellentéte miatt kilépett az Egységes Pártból és ellenzékbe vonult. Az 1939-i választások után Horthy a felsőház örökös tagjává nevezte ki. 1943–44-ben egyik vezetője az angolszászok felé közeledő politikai áramlatnak, a sikertelen kiugrási kísérletnek. 1944 őszén a szovjetek letartóztatták, egy ideig házi őrizetben tartották,

majd Moszkvába vitték, ahol 1946-ban egy rabkórházban hunyt el.

Buday Dezső (1868–1932) mérnök, radikális jobboldali politikus. A József Műegyetemen mérnöki oklevelet szerzett, ismereteit nyugat-európai (svájci, francia- és német-országi) tanulmányútja során egészítette ki. A Tisza (1890–1910), majd a Duna szabályozási munkálatainál ármentesítő és belvízmérnök (1910-től), később a Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt. (BSZKRT) igazgatója. A Keresztény Nemzeti Egység Pártja, majd a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt programjával nemzetgyűlési, illetve országgyűlési képviselő 1922 és 1932 között. Az Ébredő Magyarok Egyesülete egyik alapító tagja, az 1920-as években elnöke. A két világháború között a magyarországi antiszemita mozgalmak egyik vezetője, sajátos elképzelései szerint az antiszemitizmus erősödése lett volna szükséges a zsidóság teljes asszimilációjához. Mérnökként elsősorban árvíz- és belvízvédelmi műtárgyak tervezésével foglalkozott. 1932-ben hunyt el Budapesten.

Csáky Károly (1873–1945) gróf, tábornok, honvédelmi miniszter. A Ludovika Akadémia elvégzése után 1894-ben vezérkari szolgálatba osztották be. 1907-től a honvéd központi lovasiskola tanára, 1910-től a honvédelmi minisztériumban szolgált, később a honvéd lovassági felügyelő vezérkari főnöke lett. 1914-ben egy lovas seregtest vezérkari főnöke volt az orosz harctéren, sebesülése után a honvédelmi minisztériumba osztották be, 1915-ben ezredes lett.

1917-ben Bukovinában harcolt, 1919-ben nyugdíjba ment, 1923. június 28-ától 1929. október 10-éig a Bethlen-kormányban honvédelmi miniszter. Sürgette az Antant Katonai Bizottság ellenőrzésének beszüntetését, fedezte a tiltott fegyvervásárlást és csempészt, egy szélsőjobboldali ausztriai katonai puccs előkészítése céljából részt vett az ausztriai Heimwehr finanszírozásában is. 1924-ben altábornagy, 1927-ben lovassági tábornok lett. 1925-től 1930-ig egységes párti országgyűlési képviselő. 1945-ben hunyt el.

Gömbös Gyula (1886–1936) katonatiszt, politikus, Magyarország honvédelmi minisztere, majd miniszterelnöke. Hivatásos katonatiszt volt, az I. világháború végéig vezérkari századosi rangot ért el. Az 1918. okt.-i forradalom után a honvédelmi minisztériumban teljesített szolgálatot, majd Zágrábban katonai attasé, 1918 végétől a honvédelmi minisztériumban a hadművelleti osztály balkáni csoportját vezette. Politikai pályafutását 1919-ben kezdte, amikor a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) elnökévé választották. Vezetőségi tagja az Ébredő Magyarok Egyesületének is. Bécsben részt vett az ellenforradalmi komité szervezésében, a tanácsköztársaság idején a szegedi ellenforradalmi kormány hadügyi államtitkára, 1919 júliusától Bécsben a szegedi kormány meghatalmazottja. Horthy bizalmas híve, 1920-ban Törökszentmiklóson kiscsapatpárti programmal mandátumot szerzett. Nagy szerepe volt az 1921. szeptember-októberében részt vett a nyugat-magyarországi felkelés szervezésében és az 1921. október királypuccs letörésében. 1922 januárjában csatlakozott a Bethlen–Nagyatádi-féle

Egységes Párthoz és irányította az 1922. évi választási harcot. Az 1920-as években a jobboldali tömegszervezeteket tömörítő, elsősorban az ÉME-t, a MOVÉ-t és a Területvédő Ligát összefogó Társadalmi Egyesületek Szövetsége alelnöke, így a nacionalista mozgalmak egyik irányítója volt. 1923 nyarán kilépett a kormánypártból és megalakította a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot. 1928-ban megegyezett Bethlen Istvánnal, visszatért az Egységes Pártba és hadügyi államtitkár lett. 1929. október 10-étől a Bethlen- és a Károlyi-kormányban honvédelmi miniszter. 1932. október 1-étől a nagybirtokosok és a jobboldali katonai körök támogatásával miniszterelnök. Meghirdette 95 pontból álló programját, törvényt hozatott a kormányzói jogkör kiterjesztéséről, átszervezte a kormánypártot (Nemzeti Egység Pártja), intézkedéseket léptetett életbe a totális fasizmus kiépítésére, a nagybirtok megsegítése érdekében (hitbizományi reform, törlesztések részleteinek elhalasztása, telepítési törvény), kísérletezett a szakszervezetek felszámolásával, a munkásosztály fasiszta jellegű szervezetekbe való bevonásával (Nemzeti Munkaközpont). Folytatta a fasiszta Olaszországgal és Németországgal való szoros együttműködés kiépítését. 1933 júniusában a kormányfők közül elsőnek kereste fel Hitlert. 1934-ben szerződést kötött Olaszországgal és Ausztriával (római hármas paktum), majd Németországgal is, és elkötelezte magát a németek agressziós politikája mellett. Az 1934 októberében Sándor jugoszláv király és Barthou francia külügyminiszter ellen elkövetett marseille-i merénylet Magyarországon való előkészítése miatt súlyos külpolitikai

bonyodalom keletkezett, melyet csak Olaszország támogatásával tudott leküzdeni. 1935 márciusában szembekerült a kormánypárt konzervatívabb Bethlen-csoportjával, de felülkerekedett. Átalakította kormányát, majd kormányzói kézirattal feloszlatta a nemzetgyűlést. Az általa irányított 1935. évi választásokat a minden addiginál erősebb kormányterror jellemezte. A választások után régi szegedi különítményes tisztársait fontos politikai és katonai pozíciókba helyezte. 1936-ban, vesebetegségben hunyt el. Életről az egyik legfrissebb monográfia: VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2014.; valamint ennek jelentősen bővített változata: VONYÓ József, *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2018.

Héjjas Iván (1890–1950) földbirtokos, az első világháborúban katonatiszt, az Osztrák–Magyar Légió vadászpilótája, majd a fehérterror idején különítményparancsnok, akinek nevéhez Prónay Pál alezredessel együtt számos önbíráskodás és politikai gyilkosság fűződik. Egyik alapítója és vezetője az Ébredő Magyarok Egyesületének; a két világháború közti Magyarország egyik meghatározó katonai múlttal rendelkező szélsőjobboldali politikusa, ugyancsak Prónay Pállal együtt egyik értelmi szerzője és irányítója az 1921-es nyugat-magyarországi felkelésnek is. Az 1920-as években alkut kötött a Bethlen-kormánnyal és konszolidálódott, irreguláris katonai tevékenységét látszólag abbahagyta. 1927–1931 között a kunszentmiklósi választókerület parlamenti képviselője, később különböző magas pozíciókat töltött be a

Kereskedelmi- és Közlekedésügyi Minisztériumban. 1944 végén a szovjetek elől Spanyolországba menekült, 1947-ben a népbíróság távollétében halálra ítélte. 1950-ben, emigrációban, a spanyolországi Vigóban hunyt el. Életéről és pályájáról lásd bővebben: BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10.

Hir György (1880–1926) földbirtokos, honvéd altiszt, különítményparancsnok, radikális jobboldali politikus. Az Ébredő Magyarok Egyesülete egyik vezetőségi tagja, az Etelközi Szövetség tagja. Aktív résztvevője volt a frankhamisításnak. 1920-ban kispap, 1922-ben egységes párti nemzetgyűlési képviselő. 1926-ban hunyt el gyanús körülmények között, nem kizárható, hogy a frankhamisítási ügyről ellenzéki politikusoknak adott leleplező nyilatkozatai miatt gyilkolták meg.

Horthy Miklós (1868–1957) katonatiszt, politikus, régens kormányzóként 1920 és 1944 között Magyarország államfője. 1883-ban végezte el a Fiumei Haditengerészeti Akadémiát. 1892 és 1894 között föld körüli úton vett részt a SAIDA nevű korvett fedélzetén. 1909 és 1914 között I. Ferenc József császár egyik szárnysegédje és bizalmasa volt, ekkoriban szerezte első politikusi tapasztalatait. Az első világháborúban a NOVARA gyorscirkáló parancsnokaként szolgált, ekkor aratott katonai győzelmei tették ismertté a nevét, IV. Károly 1918. február 28-án kinevezte az osztrák-magyar hadiflotta parancsnokává. Az első világháború elvesztése után Horthynak kellett végrehajtania az osztrák-

magyar hadiflotta leszerelését, illetve a hajók Szerbiának történő átadását. A háború után rövid ideig családja kenderesi birtokán gazdálkodott, majd 1919-ben a Károlyi Gyula gróf vezette szegedi ellenkormány felkérte a hadügyminiszteri tisztség elvállalására, mint a felbomlott monarchia egykori hadseregének legmagasabb rangú magyar nemzeti-ségű tisztjét, aki sem az őszirózsás forradalomban, sem a tanácsköztársaságban nem vállalt szerepet. Megszervezte az úgynevezett Nemzeti Hadsereget, majd annak fővezéréként részben függetlenítette magát a szegedi ellenforradalmi kormánytól, és az ország egyetlen használható fegyveres ereje felett rendelkezett. Egy ideig kacérkodott a katonai diktatúra bevezetésének gondolatával, de polgári politikusok és az antant képviselőinek nyomására elvetette ennek lehetőségét. Egyes források szerint jelentős felelősség terheli a tanácsköztársaság utáni jobboldali megtorlás-sorozatban, a több száz ember életét követelő fehérterrorban. Az antant is egyre inkább Horthyval tárgyalt, mint a magyar államhatalom tényleges képviselőjével, ily módon pedig egyre esélyesebbnek látszott az államfői pozícióra is. 1919. november 16-án csapatai élén bevonult Budapestre, az országgyűlés pedig 1920. március 1-jén választotta Magyarország kormányzójává, ezáltal a királyt helyettesítő ideiglenes államfő és a fegyveres erők főparancsnoka lett. 1921-ben kétszer hiúsította meg IV. Károly visszatérési kísérleteit, majd megindulhatott a Bethlen István miniszterelnök nevével fémjelzett konszolidáció tízéves időszaka. Az 1929-es gazdasági világválságnak jelentős szerepe volt az ország jobbra tolódásában, közvetve ez vezetett Gömbös

Gyula miniszterelnöki kinevezése is. Horthy mind a szélsőbal-, mind a szélsőjobboldali mozgalmakkal szemben állt, az 1930-as években mindenféle radikalizmust igyekezett háttérbe szorítani. Államfőként az 1930-as években aktivitás, később az ország Németország agressziós politikája melletti elköteleződése idején egyre inkább a passzivitás jellemezte, bár a revizionista törekvéseket végig élénken támogatta. 1942-től igyekezett csökkenteni az ország háborús részvételét, 1944 októberében hozzá hű, mérsékelt politikai körök közreműködésével megkísérelt kiugrani a második világháborúból, ám részben a németbarát főtisztek hadseregen belüli túlsúlyának ez nem sikerülhetett. Horthyt mindenképpen közvetett felelősség terheli a magyarországi holokausztért, bár 1944-ben arra még volt ereje, hogy a budapesti zsidóság deportálását leállítsa. Magyarország német megszállása után, 1944. október 16-án kényszer hatására lemondott, kényszerűen átadta a hatalmat a Szálasi Ferenc vezette németbarát nyilas kormánynak, és a németek őrizzetébe került. A nürnbergi perben tanúként hallgatták ki, részben idős korára tekintettel vádat nem emeltek ellene. 1948-tól családjával portugáliai emigrációban élt családjával, ahonnét élénk kapcsolatot tartott az emigráns magyar politika is és katonai körökkel. 1957-ben hunyt el. Terjedelmes emlékiratot hagyott hátra, melyben saját politikusi szerepét pozitívan értékeli: HORTHY Miklós, *Emlékirataim*, Budapest, Európa Kiadó, 1990. Ellentmondásos megítéléséről a közelmúltbeli szakirodalomból lásd pl.: UNGVÁRY Krisztián, *Horthy Miklós. A kormányzó és felelőssége 1920–1945*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2020.

Marinovich Jenő (1868–1942), jogász, rendőrtiszt, 1921 és 1928 között a Magyar Királyi Államrendőrség budapesti főkapitánya.

Nádosy Imre (1872–1935). jogász, országos rendőr-főkapitány (1920–1926). Az Etelközi Szövetség Vezéri Tanácsának tagja, illetve 1920-ban a Wolff Károly vezetésével működő titkos társaság képviselője az Egyesült Keresztény Liga vezéri tanácsában is. Tagja lehetett a Kettőskereszt Vérszövetségnek is (Vö. L. NAGY, i. m. 16.). Irányító szerepe volt a frankhamisításban. A Kúria 1926 októberében három és fél évre ítélte, de 1928 áprilisában kormányzói amnesztiában részesült, végül nyugdíjazták. A politikától végleg visszavonult, további állami hivatalt nem viselt, haláláig családja helesfai birtokán élt. 1935-ben, váratlanul hunyt el Budapesten.

Ostenburg-Moravek Gyula (1886–1944) katona- és csendőrtiszt, különítményparancsnok, radikális jobboldali politikus. A tanácsköztársaság összeomlása után Sopron csendőrparancsnoka volt. Különítménye gyilkolta meg – többek között – Somogyi Bélát és Bacsó Bélát, a Népszava újságíróit. 1920. március 1-jén, a kormányzóválasztáskor a csapatai biztosították a rendet a Nemzetgyűlésben. 1921. augusztus 28-án megtagadta meg Sopron kiürítését, ezzel lehetőséget teremtve arra, hogy a város végül Magyarország része maradjon. Csendőrei segítségével a nyugat-magyarországi felkelés eredményeképp jött létre 1921. november 4-

én a rövid életű Lajtabánság de facto állam. A második királypuccs alkalmával (1921. október 20–23.) különítményével Sopronban állomásozott, és IV. Károly királyhoz csatlakozott, aki Sopronban ezredessé léptette elő. 1921. október 21-én, a budaörsi csata után rövid ideig fogságban volt, majd 1921. október 25-én amnesztiában részesült. Végül nyugdíjazták és félreállították, különítményét feloszlatták. Ezek után ismert, de kevésbé befolyásos radikális jobboldali politikusként működött. 1932-ben Prónay Pállal közösen létrehozta a Magyar Országos Fasiszta Pártot, mely a kormánypárt szélsőjobboldali ellenzékeként működött, majd beleolvadt egyéb pártkezdeményekbe. 1944-ben hunyt el Budapesten.

Prónay Pál (1874–1946) földbirtokos, katonatiszt, radikális jobboldali politikus, különítményparancsnok, rövid ideig Lajtabánság de facto állam államfője. Az az első világháborúban a Jászkun Huszárezredben szolgált, és mint százados szerelt le. A tanácsköztársaság kikiáltása után, Szegeden 1919 júniusban leszerelt tisztekből és altisztekből különítményt szervezett, amely szorosan együttműködött Horthy Nemzeti Hadseregével. A tanácsköztársaság összeomlása után különítményesei számos súlyos atrocitást, önkényes gyilkosságot követtek el. Az 1920-as években vezető szerepet töltött be az Ébredő Magyarok Egyesületében. Döntő szerepet játszott a nyugat-magyarországi felkelés kiirtásában, a felkelés során a magyar irreguláris alakulatok megakadályozták az osztrák csendőralakulatok bevonulását a Magyarország által a trianoni döntés által

kiürített Sopronba és az elcsatoltnak ítélt határterületre, majd az 1921. október 4-ére összehívott nemzetgyűlésen kikiáltották a független Lajtabánságot, melynek vezetőjévé megválasztották Prónayt lajtai bán címmel. A fegyveres ellenállás kényszerítette az Antanthatalmakat a soproni népszavazás kiírására. IV. Károly király második visszatérési kísérlete idején Prónay megtagadta a legitimista katonai egységek elleni fellépést, ezért Bethlen István és Gömbös Gyula kizárta az Etelközi Szövetségből, a korszak befolyásos politikai titkos társaságából, nyugdíjazták és félreállították, azonban a továbbiakban is részt vett a szélsőjobboldali megmozdulásokban. A két világháború közti időszak egyik ismert, de az 1930-as években már nem túl meghatározó radikális jobboldali politikusa. Budapest ostroma idején újabb különítmény szervezésébe fogott, amely azonban nem játszott különösebb szerepet a háborúban. A szovjet csapatok 1945. március 20-án elfogták és elhurcolták, majd a Szovjetunió Állambiztonsági Szerveinek Különleges Tanácsa 1946. június 10-én 20 év kényszermunkára ítélte. Halálának pontos időpontja máig ismeretlen, feltehetően szovjet fogságban hunyt el 1946-ban vagy valamivel később. Tevékenységéről Bodó Béla írt angol nyelven kismonográfiát. Lásd: BODÓ Béla, *Pál Prónay. Palamilitary Violence and Anti-Semitism in Hungary, 1919–1921*, The Carl Beck Papers in Russian and East-European Studies, No. 2101, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 2011.

Rád/Raad Árpád (1896–1950) erdélyi származású katonatiszt, különítményparancsnok. Az első világháborúban hadnagyként a Székely Hadosztály soraiban harcolt, majd Héjjas Iván különítményéhez csatlakozott, annak egyik alparancsnokaként az izsáki és az orgoványi gyilkosságok egyik felelőse. A nyugat-magyarországi felkelésben is osztagparancsnokként vett részt. Az Ébredő Magyarok Egyesületének vezetőszéki tagja volt. A két világháború között különböző közlekedési vállalatoknál forgalmi felügyelőként dolgozott, a csendőrségnél és a légierőnél szolgált, illetve számos szélsőjobboldali párt és egyesület alapításában játszott szerepet. Az 1940-es években a nyilasokhoz csatlakozott. A fehérterrorban való részvételéért, elsősorban izsáki és orgoványi gyilkosságokért a népbíróság 1949-ben halálra ítélte, 1950-ben kivégezték.

Szmrecsányi György (1876–1932), legitimista politikus, Pozsony vármegye főispánja, nemzetgyűlési képviselő, az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik vezetője. Jogi tanulmányainak befejezése után a statisztikai hivatalban, később a kereskedelmi minisztériumban dolgozott. 1905-ben a Szabadelvű Párt programjával választották országgyűlési képviselővé, de hamarosan a Néppárthoz csatlakozott. 1917 és 1918 között Pozsony város és vármegye főispánja volt. A tanácsköztársaság 133 napja alatt, 1919-ben, Bécsbe menekült és élénken részt vett a Bethlen István által vezetett Antibolsevista Comité tevékenységében. A legitimista mozgalom egyik legaktívabb szereplőjeként, tagja volt a kommunista kormányzat bukása utáni első és második

nemzetgyűlésnek, amelynek 1920-tól 1921-ig az alelnöke is volt. IV. Károly visszatérési kísérleteit élenként támogatta, emiatt mind a politikában, mind az Ébredő Magyarok Egyesületében háttérbe szorult. 1932-ben hunyt el Budapesten.

Shvoy Kálmán (1881–1971) katonatiszt, politikus, tábornok. 1895-ben hadapród tiszthelyettessé avatták a Ludovika Akadémián, a Hadiakadémiát 1902 és 1904 között végezte el. Az I. világháborúban annak kezdetétől végéig részt vett különböző vezérkari beosztásokban. 1918. december 13-a és 1919. március. 7-e között a szegedi Katonatanács elnöke volt. 1919 júniusától jelentős szerepet vállalt a Nemzeti Hadsereg szervezésében, 1922. november 20-ától a vezérkari főnök szárnysegédje, majd 1923. március 1-jétől a honvédfőparancsnok vezérkari főnöke volt. 1924–25-ben a 9. gyalogezred parancsnoka, 1925 és 1930 között az V. vegyesdandár gyalogsági parancsnoka volt, 1926. május 1-jén léptették elő tábornokká. 1930-tól 1934. szeptember 1-jei nyugdíjaztatásáig az V. vegyesdandár parancsnoka volt, 1931. május 1-jétől altábornagyi rangban. Ezután bekapcsolódott a politikai életbe, Szeged országgyűlési képviselője és a kormánypárt véderőbizottságának elnöke lett. Gömbös Gyula 1936-os halála után szembefordult a kormánypárttal, a fajvédő és nyilas irányzatokkal egyaránt. A háború végén a nyilas hatóságok internálták, csak 1945 áprilisában tért vissza Szegedre, ahol haláláig visszavonultan élt. Bár a szocialista hatóságok igazolták, főtishti rendfokozatától és nyugdíjától megfosztották. 1971-ben, 90 évesen hunyt el.

Siménfalvy Tihamér (1878–1929) ezredes, később tábornok, radikális jobboldali katonatiszt volt a Horthy-korszakban, aki többek között a német és az osztrák szélsőjobboldali körökkel is kereste a kapcsolatot. Az első világháború vége felé a Székely Hadosztály vezérkari főnöke volt, majd az ellenforradalom idején Horthy Miklós belső körének tagja lett, és a Fővezérség titkosszolgálati feladatokat ellátó, II/b osztályának belszervezeti alosztályát vezette. A Székely Hadosztály kötelékében még őrnagy, 1919-től alezredes, 1920-tól ezredes. A rendelkezésre álló adatok szerint ő volt az 1920-as években ő volt Kettőskereszt Vérszövetség parancsnoka. Az 1920-as évek elején vezérkari tisztként részt vett a katonai titkosszolgálat, a későbbi 2. vkf. osztály, illetve az ugyancsak titkosszolgálati feladatokat is ellátó későbbi 5. vkf. sajtó- és propagandaosztály megszervezésében is (Vö. UJSZÁSZY István, *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, forráskiad. HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007, 355.) Befolyásos tagja volt az Etelközi Szövetségnek is, később a Vitézi Rend egyik vezetője, vitézi törzskapitány lett. 1926-ban tábornokká léptették elő. 1929-ben váratlanul hunyt el.

Teleki Pál (1879–1941) politikus, miniszterelnök, földrajztudós, egyetemi tanár, az MTA tagja. Egyetemi tanulmányai után 1903-ban államtudományi doktor, majd a budapesti

egyetem földrajzi tanszékén egyetemi gyakornok lett. A külföld 1909-ben figyelt fel tudományos munkásságára. Svájcban érte a tanácsköztársaság kikiáltásának híre, 1920. április 19-étől a Simonyi-Semadam-kormány külügyminisztere, július 19-étől 1921. április 13-áig Magyarország miniszterelnöke. Ratifikáltatta a trianoni békét, fellépett a különítmények garázdálkodása ellen, meghozatta a nemzeti gyűléssel a zsidóellenes numerus clausus törvényt, a Nagyatádi Szabó-féle földreformot. IV. Károly első visszatérési kísérlete után lemondott. 1926-ban belépett a kormánypártba, 1927-től 1938-ig felsőházi tag, majd ismét képviselő. 1924–25-ben népszövetségi megbízásból tagja volt a moszuli olajvidék Irakhoz tartozását javasoló szakértői bizottságnak. Kiállt a Párizs környéki békék revíziója mellett, számított Németország közreműködésére az európai status quo megbontásában, de elsőik közt ismerte fel a hitleri birodalom veszélyességét is. 1938. május 14-től vallás- és közoktatásügyi miniszter Imrédy Béla kormányában. 1938-ban a komáromi cseh-magyar tárgyalásokon előkészítője az első revíziós eredménynek. 1939. február 16-ától 1941. április 3-áig másodízben miniszterelnök. Csatlakozott az antikomintern paktumhoz, végrehajtotta Magyarország kilépését a Népszövetségből. Meghozatta a második zsidótörvényt és egy mérsékelt földreform-törvényt. A II. világháború kitörésekor elhárította a német csapatok átszállítási kérelmet, az olasz semlegességre támaszkodva a fegyveres semlegesség álláspontján állt, a lengyel menekülteket befogadta. Jugoszláviával örökbarátsági szerződést kötött semlegesítése céljából. Az 1941. márciusi belgrádi németellenes fordulat

nyomán azonban Hitler éppen Jugoszlávia ellen kívánt katonai együttműködést, revíziós lehetőséget ajánlva fel Magyarországnak. 1941. április 3-án öngyilkosságot követett el, Horthyhoz írt búcsúlevelében elítélte a Jugoszlávia elleni magyar támadást. Pályájáról lásd bővebben: ABLONCZY Balázs, *Teleki Pál*, Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

Ulain Ferenc (1881–?) ügyvéd, publicista, radikális jobboldali politikus. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárott és Budapesten végezte, majd ügyvédi oklevelet szerzett és Déván ügyvédi irodát nyitott. Az I. világháború után Budapestre költözött és részt vett a tanácsköztársaságot megdöntő ellenforradalomban. Összeköttetést hozott létre a magyar és a bajor szélsőjobboldali politikai erők között. Az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik alapítója és vezetőségi tagja. 1919-ben megalapította a Szózat című radikális napilapot. 1922-től 1926-ig nemzetgyűlési képviselő, 1923-ban kilépve az Egységes Pártból Gömbös Gyulával együtt a fajvédő párt egyik alapítója, 1931-től ismét parlamenti képviselő. Az 1940-es években a Nyilaskeresztes Párthoz csatlakozott, a párt jogtanácsosa lett. 1945-ben Németországba menekült, halálkozásának helye és ideje nem ismert, valahol 1945 után, feltehetőleg emigrációban hunyt el.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára, Budapest (HU-BFL)

HU-BFL-VII-1-d-10935/1924. Keő-Kucsera István büntetőpere.

HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Illy László és társai büntetőpere.

HU-BFL-VII-5-c-16193/1923. Márffy József és társai büntetőpere.

HU-BFL-VII-18-d-1923-03/041. Apor Viktor és társai büntetőpere.

HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain Ferenc és társai büntetőpere.

HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Kmetty Károly büntetőpere.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest (MNL OL)

HU-MNL-OL-K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867–1944.

HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250. A Magyar Királyi Belügyminisztérium rezervált iratai – A titkos társaságok felfedése, 1926.

HU-MNL-OL-P 1360. Magyar Országos Véderő Egylet.

HU-MNL-OL-P 2249-7. sorozat. Ébredő Magyarok Egyesülete.

Szakirodalmi források

A bombavetőke nyomában. A Horthy-korszak egyik leghírhedtebb büntetőperének politikai kontextusáról és sajtóvisszhangjából – előmunkálat egy nagyobb volumenű forráskiadványhoz, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Hungarovox Kiadó, 2020.
<http://real.mtak.hu/116182/>

A Csocsó bácsi-féle összeesküvés: Apor Viktor tartalékos honvéd főhadnagy és társai hatalomátvételi terve, 1923, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020.
<https://mek.oszk.hu/21300/21325/>

A csongrádi bombamerénylet: Sajtó- és egyéb források a Horthy-korszak egyik antiszemita terrorcselekményének kontextusához, 1923–1924, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020.
<http://real.mtak.hu/116182/>

A magyar sörpuccs? Ulain Ferenc nemzetgyűlési képviselő és társai államcsínykísérlete, 1923, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020.
<https://mek.oszk.hu/20600/20627/>

Árnyékhadserég? Válogatott dokumentumok a Kettőskereszt Vészövetség katonai titkos társaság 1920-as évekbeli működéséről, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Hungarovox, 2020.
<http://real.mtak.hu/106528/>

ABLONCZY Balázs, *Teleki Pál*, Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

BARTHA Ákos–PÓCS Nándor–SZÉCSÉNYI András, *Egy bosszan „ébredő” túlélőművész. Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971) I. rész*, Múltunk, 2019/2, 138–180.

BARTHA Ákos, *Az utolsó csepp a pohárban. Soltra József rendőr meggyilkolása*, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok 2.*, szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona–TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 28–44.

BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10.

BODÓ Béla, *Pál Prónay. Palamilitary Violence and Anti-Semitism in Hungary, 1919–1921*, The Carl Beck Papers in Russian and East-European Studies, No. 2101, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 2011.

BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019.

CSELÉNYI Zsuzsanna, *Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) működése 1918-1920*, Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Historia, 1991/20, 51–67.

Diverzió, bankrablás, szélhámosság. A Kovács testvérek irredenta indíttatású bűncselekményei, 1923-1925, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020.

<http://mek.oszk.hu/20800/20830/>

DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

FODOR Miklós Zoltán, *Az Etelközi Szövetség története*, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 2007/XXXI, 118–156.

Robert GERWARTH–John HORNE, *Paramilitarizmus az első világháború után*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erők Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 13–32.

HORTHY Miklós, *Emlékirataim*, Budapest, Európa Kiadó, 1990.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924, forráskiad. KARSAI Elek–NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959

Nigel H. JONES, *Hitler's Heralds. The Story of the Freikorps, 1918–1923*, Dorset, Barns and Noble, 1995.

KEREKES Lajos, *Olaszország, Magyarország és az osztrák Heimwehr-mozgalom*, Történelmi Szemle, 1961/2, 199–216.

KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*, Mária-besenyő, Attraktor Kiadó, 2012.

Konszolidáció kéziírányával? Az Ébredő Magyarok Egyesületének antiszemita indíttatású jászkarajenői merénylettere, 1922, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020.
<https://mek.oszk.hu/21500/21525/>

KOVÁCS Tamás, *A Nemzeti Hadsereg és a tiszti különítmények*, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok 2.*, szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona–TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 151–172.

PRÓNAY Pál, *A határban a balál kaszál. Fejezetek Prónay Pál naplójából*, forráskiad. PAMLÉNYI Ervin–SZABÓ Ágnes, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963.

ROMSICS Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Budapest, Helikon Kiadó, 2015.

ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017.

ROMSICS Ignác, *A nagy háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak*, Helikon Kiadó, Budapest, 2018.

SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a róluk folytatott parlamenti viták 1922–1924-ben*, Párttörténeti Közlemények, 1976/3, 69–113.

SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60.

SHVOY Kálmán, *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1920–1945*, forráskiad. PERNEKI Mihály Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.

SUBA János, *Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920*, Rendvédelem-történeti Füzetek 2008/18, 131–142.

SUBA János, *Polgárőrség szervezése 1919–1921*, Rendvédelem-történeti Füzetek, 2018/56, 131–144.

SZAKÁLY Sándor, *Napló, naplószerű emlékirat, emlékirat?. Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 nyomán a naplóíró felelősségéről és a forráskritika fontosságáról*, in *Emlékirat és történelem*, szerk. HORVÁTH Jenő–PRITZ Pál, Budapest, 2012,

Magyar Történelmi Társulat–Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 82–98.

TÓTH Imre, *Lajtabánság. Felkelőállam a nyugati végeken, Rubicon*, 2020/4, 8–17.

TÓTH Imre, *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2020.

UJSZÁSZY István, *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, forráskiad. HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007.

UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012.

UNGVÁRY Krisztián, *Horthy Miklós. A kormányzó és felelőssége 1920–1945*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2020.

VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2014.

ZADRAVECZ István, *Páter Zadravec titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

ZEIDLER Miklós, *A revíziós gondolat*, Pozsony, Kalligram, 2009.

ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november–1920. március közötti történetéhez*, Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1978/1, 251–284.

ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.

Az első világháború elvesztése után, a trianoni békediktátum 1920. június 4-ei aláírásával Magyarország korábbi területének és lakosságának majdnem kétharmadát veszítette el. Körülbelül 3,3 millió magyar anyanyelvű ember rekedt az országhatárokon kívül. A Horthy-korszak első éveiben ebből kifolyólag Magyarországon sem volt hiány irredenta eszmeiségű, radikális jobboldali szervezetekből és ezekhez köthető félkatonai (paramilitáris) alakulatokból. Az ebben az időszakban működő radikális jobboldali, fegyveres alakulatok tevékenységét a maguk komplexitásában leginkább mikrotörténelmi esettanulmányok útján érthetjük meg, melyek rámutatnak a kialakulófélben lévő, erősen jobboldali állam és a radikális jobboldali milíciák bonyolult viszonyának bizonyos összefüggéseire. 1920 nyarán a belvárosi Club Kávéházat az Ébredő Magyarok Egyesületéhez, a korszak legbefolyásosabb szélsőjobboldali társadalmi szervezetéhez köthető, fegyveres milicisták többször is megtámadták, a zsidónak, hazafiatlannak kikiáltott vendégeket bántalmazták, a berendezést szétverték. Az egyik ilyen atrocitás végül kettős gyilkosságba torkollott, amikor 1920. július 27-én Verebélyi Artúr bankigazgatót egy bajonettel szíven szúrták, Varsányi Géza ügyvédet pedig a kávéháztól nem messze agyonlőtték. Többek között ennek az eseménynek a nyomán a kormány végre elérkezettnek látta az időt, hogy határozottan fellépjen az egyre erőszakosabb atrocitásokat elkövető irreguláris katonai alakulatok, illetve a lassanként a fennálló államrendet is veszélyeztető radikális jobboldal ellen.